

Bektaşî Mücahit Alayı (Mücâhidîn-i Bektaşîyye) Bektashi Mujahid Regiment (Mucahidin-i Bektashiyya)

Vatan Özgül

Sorumlu Yazar / Correspondence

Özet

Birinci Dünya Savaşı sürecinde 1915 yılı, Osmanlı açısından oldukça zorlu şartlar altında bir mücadeleyi gerektirmişti. 1915 kışı oldukça ağır geçmiş, üstelik tifüs, tifo ve dizanteri salgınından dolayı 3. Ordu oldukça güç duruma düşmüştü. Mücadeleler, Kars ve Van çevresinde yoğunlaşmış, bu sırada da Ermeni isyanları baş göstermişti. Bu olumsuz gelişmelerin devamında Ruslar, Erzurum merkezine doğru ilerleme fırsatını bulmuşlardı. Birinci Dünya Savaşı döneminde Mevlevî Mücahid Alayı gibi mücahid birlikleri oluşturularak farklı cephelerde destek sağlanıyordu. Bu minvalde Ahmed Cemaleddin Çelebi önderliğinde 1915 Nisan ayı civarı Bektaşî Mücahid Alayı oluşturulmaya başlanmış, 1915 yılı sonlarında Erzurum cephesine yönlendirilmiş, Erzurum cephesinde görev alması sağlanmıştı. Bektaşî Mücahid Alayı, 1916'nın Ocak ayı ortalarından Şubat ayı ortalarına kadar, yani yaklaşık 1 ay gibi kısa bir süre boyunca fiziksel anlamda mücadele içinde yer alır. 9. ve 11. Kolordu'nun düştüğü zor durumdan kurtarılmasında başarı sağlamışlarsa da yetersiz askeri eğitim ve yoğun çarpışmaların olduğu dönemdeki çetin kış şartlarında kısmi destek sağlayan bu alay, kısa bir süre sonra cephe gerisine kaydırılmış ve ardından lağvedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Erzurum Cephesi, Bektaşî Mücahit Alayı, Mücâhidîn-i Bektaşîyye, Çelebi Cemaleddin Efendi, Sıtkı Baba, Balabanlı Gül Ağa.

Abstract

During the First World War, the year 1915 required a struggle under very difficult conditions for the Ottoman Empire. The winter of 1915 was quite heavy, and the 3rd Army was in a very difficult situation due to typhus, typhoid and dysentery epidemics. The struggles intensified around Kars and Van, while Armenian rebellions broke out. In the continuation of these negative developments, the Russians had the opportunity to advance towards the center of Erzurum. During the First World War, mujahideen units such as the Mevlevî Mujahideen Regiment were formed and support was provided on different fronts. In this way, the Bektashi Mujahideen Regiment began to be formed around April 1915 under the leadership of Ahmed Cemaleddin Chelebi. The Bektashi Mujahideen Regiment took part in physical struggle from mid-January to mid-February 1916, that is, for a short period of about 1 month. Although they succeeded in rescuing the 9th and 11th Corps from the difficult situation, this regiment, which provided partial support in the harsh winter conditions during the period of insufficient military training and intense fighting, was shifted to the rear of the front a short time later and then was abolished.

Keywords: First World War, Erzurum Front, Bektashi Mujahid Regiment, Mucahidin-i Bektashiyya, Chelebi Cemaleddin Efendi, Sıtkı Baba, Gül Ağa from Balaban Tribe.

Giriş

II. Meşrutiyet'le güçlenen İttihat ve Terakki Partisi 11 Haziran 1913'de iktidara gelmiş, 1914 yılı sonlarında da Osmanlı 1. Dünya Savaşı'na sokulmuştu (Şahin, 1987, s. 357). Mart ayı başında Bitlis'in alınması üzerine Edirne'deki 16. Kolordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) Diyarbakır'a gönderildi. Kendisi bu arada generalliğe yükselmişti. 3. Ordu, üç mıntıkaya ayrılmıştı:

Birinci Mıntıka: Van Gölü-Oğnut arası komutanı: Mustafa Kemal Paşa (Atatürk). Kuvveti: 16. Kolordu.

İkinci Mıntıka: Oğnut'tan Karasu'ya kadar. Komutanı: Yusuf İzzat Paşa. Kuvveti: 9. ve 10. Kolordu.

Üçüncü Mıntıka: Karasu'dan Karadeniz'e kadar; Komutanı: Fevzi Paşa (Çakmak). Kuvveti: 5. ve 11. Kolordu. 3. Ordu geniş bir cepheye yayılmış olduğundan Trakya'daki 2. Ordu Diyarbakır-Elazığ bölgesine nakledildi. 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet (Furgaç) (Görgülü, 1993, s.114) Paşa, Diyarbakır'a gönderildi ve Mustafa Kemal komutasındaki 16. Kolordu, 2. Ordu Komutanı emrine verildi. Böylece daha önce 3. Ordu Komutanı'nın emir ve komutasında olan 1. mıntıka (16. kolordu) 2. Ordu bünyesine katılmış oldu.

3. Ordu'nun başında Mahmut Kamil Paşa bulunmaktaydı. Ordusunun birçok temel ihtiyaçtan yoksun olduğunu başkomutanlığa bildirmiş hatta ordunun durumunu görmesi için Sadrazam Talat Paşa'yı cepheye davet etmişti. Ancak bu çabası sonuçsuz kalmıştır. Durumu bizzat iletmek üzere İstanbul'a gitmiş, Erzurum savaşı başlamadan önce görevine dönmüştü. Ancak birkaç hafta sonra istifa edecek yerine Trakya'daki 2. Ordu Komutanı Vehip Paşa atanacaktı (*I. Dünya Savaşında Erzincan ve Dolaylarında Cereyan Eden Türk-Rus Muharebeleri*, 1982, ss. 2-8).

Şekil 1: Enver Paşa.¹

Şekil 2: Talat Paşa.²

1915 kışı oldukça ağır geçmiş, üstelik tifüs, tifo ve dizanteri salgınından dolayı 3. Ordu oldukça güç duruma düşmüştü. Mücadeleler Kars ve Van çevresinde yoğunlaşmış, bu sırada da Ermeni isyanları

1 https://tr.wikipedia.org/wiki/Enver_Paşa, Erişim Tarihi: 20.03.2023.

2 https://tr.wikipedia.org/wiki/Talat_Paşa, Erişim Tarihi: 20.03.2023.

baş göstermişti. Bu olumsuz gelişmelerin devamında Ruslar, Erzurum merkezine doğru ilerleme fırsatını bulmuşlardı (Sabis, 1992, ss. 361-451; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3. Ordu Harekâtı*, 1993, s. 5; Kaymakam Şerif Bey, 1998; Sağlam, 1941, ss. 5-18; Dersimi, 1997a, s. 75; Arif Cemil, 1997, ss. 229-230).

Kendisini Kürt Milliyetçisi olarak tarif eden Nuri Dersimi'ye (Dersimi, 1997a, s. 71; Dersimi, 1997b) göre Dersim'de yaşayan aşiretler, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara karşı mücadeleye katılma düşüncesine sıcak bakmıyorlardı. Dahası Nuri Dersimi, 1915 yılının yaz mevsiminde Enver Paşa'nın, Elazığ Valisi Sağıroğlu Sabit Bey aracılığıyla Dersim yöresinde yaşayan aşiret liderlerini Elazığ'a davet ettiğini bildirmektedir. Aşiretlerden birçoğunun bu daveti kabul etmediğini, sadece Batı Dersim'de yaşayan bazı aşiret liderlerinin, Vali Sabit'in ısrarları üzerine Enver Paşa ve Talat Paşa'yla görüşme yaptıklarını iddia etmektedir (Dersimi, 1997a, ss. 75-76; Dersimi, 1997b, s. 107).

Vali Sabit'in bu toplantıya aracı olması tesadüfi değildir. Bu yörede yetişmiş olmasından ve belki de ikna yeteneğinden dolayı toplantıya aracılık etmişti. 1909 Eylül sonlarında vekâleten, 1910 başlarında ise asâleten Dersim mutasarrıflığına atanan İttihat ve Terakki Partisi üyesi Kemahlı Sağıroğullarından Sabit Bey, Dersim'de gösterdiği gayret ve etkinliklerinden dolayı Temmuz 1914'de Elazığ Valiliği'ne getirilmişti. Vali Sabit, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Elazığ'daki hizmetlerinden dolayı, zamanın içişleri tarafından takdir edilen başarılı bir yönetici olarak görülüyordu (Dersimi, 1997a, ss. 19, 72, 75; Dersimi, 1997b, ss. 55-56; Sunguroğlu, 1958, ss. 222-223; Demirel, 2006, ss. 124, 238).³ Ayrıca Kemahlı Sağıroğullarının, Erzincan ve çevresinde etkin bir cemaat/aile olduğunu yinelemekte fayda vardır. Nitekim milletvekili olarak meclise, Balaban Aşireti lideri Gül Ağa ile birlikte İttihat ve Terakki için çalışan, Sağıroğullarından Halet Bey seçilmişti (Özgül, 2005, ss. 96-98).⁴

Şekil 3: Vali Sabit.⁵

Şekil 4: Halet Bey.⁶

3 BOA, DH.MUİ, 2-3/14; BOA, DH.MUİ, 31-2/12; BOA, DH.MUİ, 77-2/1; BOA, DH.İD, 98/41; BOA, DH.KMS, 34/19.

4 Halet Bey, Sabit Bey'in kardeşi idi. (Önal, 2003, s. 72)

5 <https://www.biyografya.com/biyografi/24128>, Erişim Tarihi: 20.03,2023.

6 https://tr.wikipedia.org/wiki/Halet_Sağiroğlu, Erişim Tarihi: 20.03,2023.

Nuri Dersimi'nin⁷ düşüncesine göre yalnızca "etik dışı davranan" aşiret liderleri, Vali Sabit'in davetini kabul etmiştir. Dolayısıyla Nuri Dersimi, aşiretlerin bu davete katılmasının kabul edilemez bir durum olduğunu, buna karşın bazı aşiret liderlerinin bu daveti kabul ederek tasvip edilmeyen bir eylemde bulduklarını ima etmektedir. Bizce bu ifadelerde bir çelişki bulunmaktadır. Eldeki belgelere göre Balabanlıların 1910 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldıkları bilinmektedir. Balabanlıların sonraki dönemde de Ruslarla mücadele içinde oldukları görülmektedir. Böylesi bir davetin Balabanlılar gibi Ruslarla mücadele eden aşiretlerce (Özgül, 2005, ss. 89-103, 111-112; Dersimi, 2014a, ss. 75-78; Dersimi, 1997b, s. 107; Akar, 1999, ss. 61-69, 78-81; Özcan, 2002, ss. 106-178; Dikme, 2002, ss. 160-162, 170-174, 184; Onarlı, 2001, s. 25; Fırat, 1983) kabul edilmeme nedeninin olmadığını söyleyebiliriz. Kanaatimizce Nuri Dersimi bahsettiğimiz bu olayları, taşıdığı kimlik ve konumundan dolayı farklı bir düzlemde aktarmaya çalışmıştır.

1. Bektaşî Mücahid Alayı'nın Oluşturulması

Nuri Dersimi'nin iddiasına göre Elazığ'da yapılan toplantı Dersim'de yaşayan bazı aşiret liderleri, Vali Sabit, Enver Paşa ve Talat Paşa arasında gerçekleşir. Toplantıda bu aşiretlerden bir kuvvet oluşturulması görüşü kabul edilir. Dersim'de yaşayan aşiretlerin Alevi olmasından dolayı, bu aşiretleri örgütlemesi amacıyla Çelebi Cemaleddin Efendi'den yardım alınması kararı benimsenir (Dersimi, 1997a, ss. 75-77; Dersimi, 1997b, ss. 108-109; Küçük, 2002, ss. 131-134; Önal, 2003, s. 148).

Şekil 5: Balabanlı Gül Ağa ve Çocukları (Özgül, 2005, s. 93).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bektaşî Mücahid Alayı dışında, Veled Çelebi komutasında Mevlevî Mücahid Alayı da oluşturulmuştu. Ayrıca savaşa katılan dinsel kimlikli gruplar; Aleviler, Bektaşîler ve Mevlevîlerle sınırlı değildi. Daha başka birçok tarikatın ve din adamlarını önderliğindeki

7 Harput'taki okuluna kayıt sırasında ve sonrasında Nuri Dersimi'ye yardımcı olan kişi, Kemahlı Sağıroğullarından Sabit Bey'dir. Nuri Dersimi, babası ile Sabit Bey arasında iyi bir dostluk ilişkisi olduğunu iddia etmiştir (Dersimi, 1997a, ss. 7-29).

grupların katkısı vardı. Cemaleddin Çelebi'nin kardeşi Veliyettin Çelebi, daha sonrasında (Mayıs 1922'de) Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde, tüm Alevi ve Bektaşilerin Mısak-ı Milli'ye, daha öncesinde Bektaşî Mücahid Alayı adı altında milli mücadelede verdikleri desteğin benzerini vermeye devam edeceğini bildiren bir deklarasyon yayımlamıştır (Gölpınarlı, 1983, ss. 177-178; Küçük, 2002; Mısırlıoğlu, 1992; Sarıkoyuncu, 2002).

Bu dönemde 3. Ordu'da görev yapmış olan Aziz Samih İlter 1929 yılında yazdığı anılarında, Teşkilat-ı Mahsusa örgütü ve Teşkilat-ı Mahsusa çeteleri gibi Mevlevî ve Bektaşî Mücahid Alayları kurdurma fikrinin, Enver Paşa'ya ait olduğunu ifade ediyor ve bu girişimlerin sağlıklı olmadığını vurgulamak amacıyla bu tür gayretlerin, "serseri hareket" olduğu iddiasında bulunuyordu:

"...Enver Paşa'nın böyle serseri hareketlere pek itimadı vardı. Teşkilat-ı Mahsusa'lar, Afganistan'a gönderilen Şeyh Reşit, Kafkas ihtilali düşüncesi, Mevlevî, Bektaşî, Yakup Cemil alayları gibi küçük şeyler bizim duyduklarımızdır. Kim bilir daha ne acayip şeyler olmuş, geçmiştir. Cephelere gitmekten kurtulmak için biraz gözü açık, palavrası bol, paralı erler; çeteci ve Teşkilat-ı Mahsusa adı verilen yerlere sokuluyorlardı. Bunlar hem ordunun kuvvetini azaltıyor hem de gittikleri yerde her biri Nemrut kesilerek ahaliyi tedirgin ediyordu. Kendilerini besletiyorlardı. Akıllarına ne geliyorsa onu yapıyorlardı. Balkan harbinin sonlarında da Çatalca'da çeteciler türemiştir. Bunların savunmamızın ilerisini görmeyerek gerideki Kumburnu ve diğer köyleri yağma ettiğini, o zaman oradaki kolordunun kurmayı olan Enver Paşa çok güzel biliyordu. Fakat böyle başına buyruk hareketlere karşı zaafı vardı. Bütün özel teşkilatların, çetecilerin, şeyh ve derviş alaylarının teşekkül etmiş olduğu asker, orduya çağrılan yaşlardaki askerlerdi. Bunların hali diğer erlere de kaçıp bu serbest yerlerde rahat etmek hevesini uyandırıyor. Bunun için ne kadar düzensiz teşkilat varsa bunların kaldırılması ve hepsinin birliklere dağıtılması orduca amaç edinildi. Uğraşıldı ve pek çoğunda başarı sağlandı. Enver Paşa'nın ve cemiyetin kuvvetli temsilcisi Bahaettin Şakir Bey'in muhalefetlerini kırarak, Teşkilat-ı Mahsusa'ların erlerini taburlara verebilmeye başarı adı kullanmayı tam yerinde bir tabir sayıyorum. Bir daha böyle Teşkilat-ı Mahsusa'ya izin verilmemesi de delilleriyle, ispatları ile arz olundu. Fakat o, bildiğinden şaşmadı."

Aziz Samih İlter, anılarında devam eden sayfalarda ise şu ifadeleri kullanmıştır:

"Enver Paşa'nın Teşkilat-ı Mahsusa belalarından sonra Yakup Cemil Alayı'nın teşkilini ve orduya gönderilmemesini, Genel Karargah'tan istemiştik. Ondan sonra bir de Bektaşî Alayı ortaya çıktı. Hiçbir kitapta yeri olmayan bu ruhani teşkilat, çetecilik ruhunun bir ürünüdür. Mevlevî Alayı Suriye'ye gidince, Bektaşî tarikatını da siyaseten bir alay olarak ortaya çıkarmakta fayda görmüştü." (İlter, 2007, ss. 54-55, 76-77, 103)

Muhsin Gül'e göre Cemaleddin Çelebi, kendi isteği ve rızasıyla mücahid alayını oluşturmuş ve padişahla görüşmesinin ardından mücadeleye katılmıştır. Muhsin Gül, Cemaleddin Çelebi ile birlikte mücahid alayının başında görev alan Sıtkı Baba'nın torunudur. Muhsin

Gül'ün babası Ali Baki Gül de Mücahid Alayı'nda görevliydi ancak cephe gerisinde hizmet ediyordu. Kısacası Ali Baki Gül de, doğrudan Mücahid Alayı'nı bilen ve o günleri yaşayan bir kişiydi. Muhsin Gül, babası Ali Baki Gül'den kalan notlardan hareketle dedesi Sıtkı Baba ile ilgili kitap yayınlamıştı. Bu kitap içinde doğrudan Ali Baki Gül'ün notlarından aktarımlar olduğu gibi Muhsin Gül'ün babasından ve yakın çevresinde sözlü olarak derlediği başka bilgiler de yer almaktadır. 1984'de yayınladığı kitapta Muhsin Gül, Sıtkı Baba'nın 1928 yılında yaşamını yitirdiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Muhsin Gül'ün, ilgili bilgileri dedesinden aldığını zannetmiyoruz. Muhtemelen babası Ali Baki Gül, tüm kitap boyunca ele aldığı temel bilgi kaynağı konumundadır. Babası Ali Baki Gül'ün Mücahid Alayı içinde yer aldığını düşündüğümüzde, Muhsin Gül'ün babasından hareketle ortaya koyduğu sözlü ve yazılı bilgi aktarımlarının, birinci elden bilgi kaynağı durumunda olduğunu söylemek abartılı bir yaklaşım olmayacaktır. Muhsin Gül konu hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

"1915 yılında Birinci Dünya Savaşı'nda memleketin uçuruma gittiğini Şeyh Cemaleddin Efendi, Padişah Sultan Reşat'a başvurarak memleketin kurtulması için bu çorbada kendisinin de tuzu olmasını, muhibbandan gönüllü bir mücahidin alayı teşkil ederek Ruslarla savaşa girmek istediğini söylemiş ve izin istemiştir. Padişah'tan gerekli izin alarak, her vilayete asker toplamak üzere hususi adamlarını göndermiştir. Kendisi alay kumandanı olarak Erzurum Şubesi'nin, Sıtkı Baba da yüzbaşı rütbesiyle Erzincan Şubesi'nin başında bulunmuşlardır." (Gül, 1984, ss. 15-16, 188)

Burada ilginç bir noktayı vurgulamak gerekmektedir. Şimdiye kadar ulaşabildiğimiz Enver Paşa ve Talat Paşa'nın hayatlarıyla ilgili ve ayrıca 1915 yılıyla ilgili söz konusu yöre, yani Elazığ ve çevresi hakkında bilgi aktaran hiçbir kaynak ya da belgede, Enver Paşa ve Talat Paşa'nın, Vali Sabit'in organize ettiği ve Elazığ'da Alevi aşiretleriyle yapılan söz konusu toplantıya iştirak ettiklerini kanıtlayan ya da bu dönemde Elazığ'a geldiklerini gösteren hiçbir bilgiye tesadüf edilmemiştir. Kısacası Nuri Dersimi'nin bu iddiasını doğrulayacak başka bir kaynağa veya belgeye şimdiye kadar ulaşamamıştır. Dolayısıyla bu iddianın ihtiyatlı ve dikkatli şekilde ele alınmasında ve değerlendirilmesinde yarar vardır. Nitekim olayların görgü şahidi Sıtkı Baba ve oğlu Ali Baki Gül de böyle bir bilgi aktarmadığı gibi Sıtkı Baba'nın Bektaşî Mücahid Alayı ile ilgili bir şiirinde sanki Enver Paşa'nın, Sivas'ta mücahid toplanması sürecinde Ahmed Cemaleddin Çelebi ile görüşmeye gelmiş gibi anlaşılabilir "Enver Paşa'yı da gördük Sivas'ta; Elinde yamçısı başta kalpağı" şeklinde dizeler bulunmaktadır (Altınok, 2022, ss. 28-30). Lakin burada bir karışıklık olduğunu söylemek mümkün, zira olayların yine görgü şahidi olan oğlu Ali Baki Gül ise, Enver Paşa'nın Sivas'ta Çelebi ile görüşmesi mevzusunu, biraz daha detaylı bir biçimde, Bektaşî Mücahid Alayı'nın cephe gerisine çekilip lağvedilmesinden hemen önce, yani Mart-Nisan 1916 civarında gerçekleştiğini ima eder (Gül, 1984, ss. 189) ki bu bilgileri ileride detaylarıyla aktaracağız.

İsmail Onarlı, 1984-1987 yılları arasında farklı Alevi Ocaklarına mensup birçok dededen bu konuda bilgiler derlediğini iddia etmiştir. Buna

göre Malatya Arguvan'a bağlı Mineyik Köyü'nde, Mineyik Zeynel Abidin Ocağı manevi önderi Sakallı Hüseyin Dede, Ahmet Cemaleddin Çelebi'den (1862-1921) aldığı emir üzerine, 1915 yılı sonbaharında 40'ın üzerinde Alevi dedesiyle birlikte "Dedeler Kurultayı" düzenler. Kurultayın amacı, Mücahid Alayı'na asker ve yardım toplamaktır. İsmail Onarlı, kendisinin de mensup olduğu Şeyh Hasan (Sultan Onar) Ocağı dedelerinden Kör Süleyman Dede ve Çavdar Veli Dede'nin de bu kurultaya katıldığını iddia eder (Onarlı, 1998, ss. 48-50; Onarlı, 2001, ss. 74-83).

Bazı kaynaklar Enver Paşa ve Talat Paşa'nın o dönem Dersimli Alevi aşiret liderleriyle değil Cemaleddin Çelebi ile görüşmesini teyid etmektedir. Fakat bu görüşme, Elazığ'da değil Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı'nda (Hacı Bektaş İlçesi-Nevşehir) gerçekleşmiştir. Bu kaynaklardan biri, Çelebiler'in soyundan gelen A. Celalettin Ulusoy'un kitabında görüşmeyi teyid edici ifadesidir (Ulusoy, 1986, s. 100). Bir diğeri ise Hüsrev Gerede'nin anılarında bahsettiği olaydır. Hüsrev Gerede anılarında, Mustafa Kemal (Atatürk)'le beraber 22 Ağustos 1919'da Çelebi'yi ziyaretleri ile ilgili bilgileri ve o gün yaşadıkları hakkındaki düşüncelerini Çelebi'yi küçümseyen ve aşağılayan ifadelerle birlikte şu şekilde aktarmaktadır:

"...Hacı Bektaş mütevellisi ve Aleviler'in başı Cemaleddin Efendi'nin bizi karşılamaya gelen oğlu ve iki Bektaşî babasının arabalarıyla Hacı Bektaş Köyü'ne geldik. Acemi ustalar elinden çıkmış, kötü, bakımsız, büyücek bir binaya girdik. Kayseri'deki seçkin evlerinin temizliğini düşündüren bir odaya sokulduk. Biraz sonra kelli felli, şişman, tıknefes, kara sakallı, yeşil sarıklı, cahil Cemaleddin Efendi odaya girdi. "Hoş geldiniz!" dedi. Bir saat kadar konuşuldu. Geçen savaşa Enver ve Talat Paşa'nın buraya geldiklerini, İstanbul'da kendisinin padişah huzuruna çıktığını, savaşa Alevilerle Erzurum taraflarında katıldığını anlattı. Romatizmadan şikâyet ederek çekildi gitti."

Hüsrev Gerede'nin o günü sağlıklı şekilde hatırladığını ve Çelebi'nin sözlerini değiştirmeden bu bilgileri aktardığını bir an için varsaydığımızda şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Çelebi Cemaleddin Efendi, Enver Paşa ve Talat Paşa'nın Hacı Bektaş Dergahı'na (bugünkü Nevşehir) gelerek kendisi ile görüştüğünü söylemiştir. Bunun yanı sıra Çelebi bu olayın ardından İstanbul'a giderek padişahla görüşmüş ve ardından Aleviler'den oluşan bir mücahid birliği ile Erzurum taraflarına giderek mücadeleye katıldığını ifade etmiştir.⁸

Görgü tanığı olan Ali Baki Gül ise 1916 yılının Mart ya da Nisan ayı içinde gerçekleşmiş bir olayı şu şekilde aktarmaktadır: "*O bekleme esnasında Enver Paşa birkaç Alman Paşalarıyla Sivas'a geldi ve Çelebi Hazretleriyle görüştüğünden sonra (Enver Paşa) cepheye hareket etti.*" Ertesi gün Ali Baki Gül ile Sıtkı Baba'nın kaldığı eve, Çelebi'nin özel kâatibi Küçük Hoca İbrahim Fevzi Efendi gelerek bir önceki akşam Enver

8 Hüsrev Gerede hem Çelebi'yi hem de Babagan Bektaşî Babalarını eğitimsiz ve bilgisiz olmakla itham etmekte ayrıca Bektaşilik, Çelebiler ve Babalarla ilgili başka eleştiri ve değerlendirmelerde bulunmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk ve Hüsrev Gerede ile aynı toplantılarda bulunmuş olan Mazhar Müfit Kansu ise daha ılıman ve politik değerlendirmeler yapmaktadır (Önal, 2003, ss. 148, 149, 262; Kansu, 1988, ss. 492-496).

Paşa'nın Çelebi ile görüşüğünü, tezkereyle birlikte bir kılıç hediye ederek ayrıldığını anlatır. Devamındaysa birkaç güne kadar Sivas'tan ayrılarak memleketlerine gidebileceklerini ifade eder (Gül, 1984, s. 189).

Bunun yanı sıra Çelebi Cemaleddin'le Osmanlı Ordusu arasında, geçmişte birkaç seneye dayanan bir ilişkinin ve iletişimin olduğu görülmektedir. Nitekim 14 Haziran 1914 tarihli bir belgeye göre Çelebi Cemaleddin, Osmanlı Donanmasına verdiği destekten dolayı donanma tarafından madalyayla ödüllendirilmişti.⁹

Şekil 6: Ahmet Cemaleddin Çelebi.¹⁰

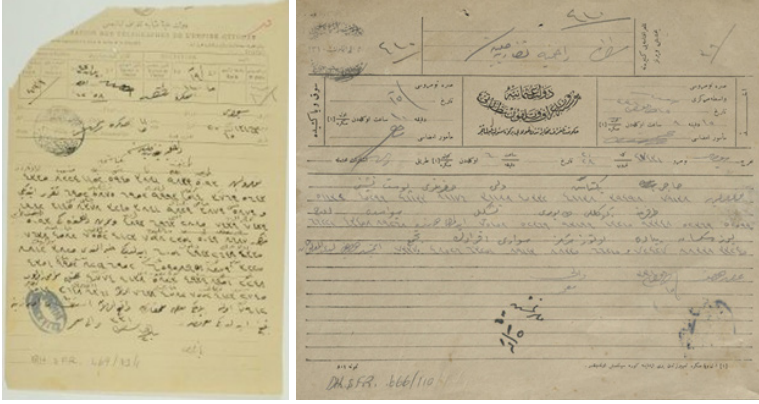
Örgütlenmenin önderi olarak Çelebi Cemaleddin'in seçilmesi, tesadüfi ya da üstün körü alınmış bir karar değildir. Zira İttihat-Terakki Partisi'nin Aleviler-Bektaşiler ve aşiretlerle ilgili yaptırmış olduğu etnik-sosyolojik alan araştırmaları çerçevesinde önemli bilgiler derlenmişti. Büyük bir olasılıkla bu çalışmalardan elde edilen sonuçların ışığı altında; dinsel kimliği ve etkinliğiyle tanınan Çelebi Cemaleddin'in, Alevilerin örgütlenmesi konusunda uygun bir karakter olacağı kanaati belirmişti. Ancak İttihat-Terakki yöneticileri Çelebi Cemaleddin'in, ileriki süreçte kendisine ait bazı düşünceleri dayatmaya çalışarak yöre Alevilerinden bir kısmının tepkisini alacağını ve dolayısıyla Çelebi'nin beklenen desteği toplayamayacağını öngörememişlerdi (Özgül, 2005, ss. 89-108).

Yapılan toplantı ve alınan kararların ardından Çelebi Cemaleddin, destek toplamak için Kırşehir/Nevşehir'den yola çıkar ve ilk olarak Sivas'a uğrar. Hatta Sivas'tan Kangal-Yellice Alevileri'nin dedesi Şah Şadıllı/Şazeli Ocağından Seyyid Gazi ile Zunubi unvanlarıyla da bilinen Dede Mahsuni'yi, yüzbaşı rütbesiyle alaya dâhil eder. Nejat Birdoğan kitabında, Dede Mahsuni'nin torunları İsmail Gökçe ve Yesari Gökçe ile bizzat görüşerek sözlü bilgiler derlediğini ve Dede Mahsuni'nin tüm talipleriyle (yani ona bağlı tüm Şah Şadıllı Ocağı mensupları ile) Bektaşî Mücahid Alayı'na katıldıklarını ifade etmiştir (Cemalettin Çelebi, 1996, s. 19; Altınok, 2007, ss. 1016, 1026; Birdoğan, 1992, s. 163). Bunun yanı sıra Ağuçan Ocağı'ndan Dede Seyit Aziz ve aslen Dersim-Pertek'li olup

9 BOA, DH. KMS, 23/36.

10 <https://www.deyisler- nefesler.com/ahmet-cemalettin-celebi/>, Erişim Tarihi: 31.08.2022.

daha sonra Maraş-Afşin Ağçaşar köyüne göç eden Pilvenk Ocağından Rıza Dede (Keke Rıza) da Bektaşî Mücahid Alayı'nda yer almıştı (Dersimi, 1997b, ss. 109-111).¹¹

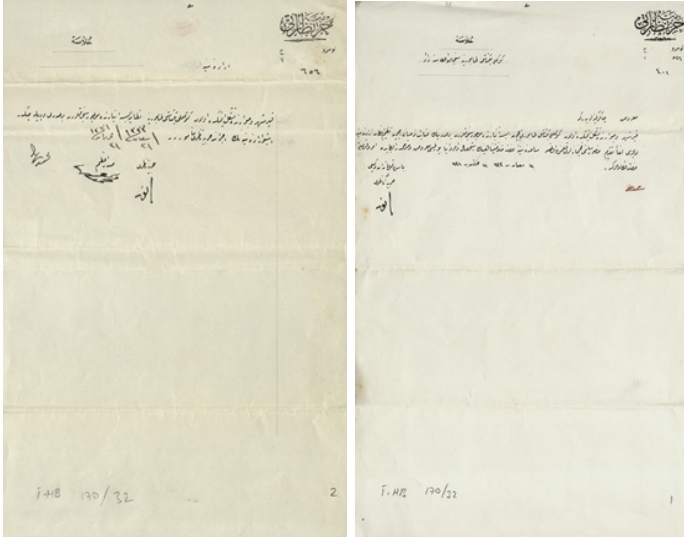
Şekil 7: (Belgenin çevirisi dipnottadır).¹² **Şekil 8:** (Belgenin çevirisi dipnottadır).¹³

Şekil 7'deki belgeye göre aslında Ahmet Cemaleddin Efendi'nin Mücahid Alayını kurma çabasının, en geç 1915 yılı Nisan ayı civarında başladığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmaların Sivas çevresinde başladığı da görülmektedir. İlgili telgraf Sivas valisi Muammer Bey tarafından çekilmiştir ve konu hakkında dâhiliye nezaretine bilgi verilmiştir. Belgede "tabur" ifadesi yer almaktadır. Yani Ahmet Cemaleddin Çelebi, ilk başlarda yaklaşık 500 kişilik bir gönüllü birliği oluşturmayı amaçlamış gibidir. Şekil 8'de yine Sivas valisi tarafından dâhiliye nezaretine gönderilmiş bir telgraf olup 15 Temmuz 1915 [Miladi 28 Temmuz 1915] tarihlidir ve yine "tabur" ifadesi geçer. 24 Haziran 1915 tarihli Şekil 9'da Ahmed Cemaleddin Çelebi'nin Kırşehir/Nevşehir, yani Hacı Bektaş Veli Dergâhı civarından da gönüllüleri topladığı "tabur"a davet ettiği anlaşılıyor. Bu belgede Enver Paşa, Bektaşî Taburu'na, sancak verilmesini emretmektedir.

11 <https://www.afsinagcasar.com/koyanilari/rizadede/rizaindex.htm>, Erişim Tarihi 12.11.2008. Bu web sayfası 2023 yılı itibariyle aktif değildir. Bu konuda ayrıca bkz. Yalçın, 2016, ss. 245, 246.

12 "20/Nisan/1331 (M. 3 Mayıs 1915). Devlet-i Osmâniye Telgraf İdaresi. Sıra No: 84/1. Tarih:19 Nisan1331 (M. 2 Mayıs 1915). Tekrar Keşide Veya Sevk. Tarih: 20 Nisan 1331 (M. 3 Mayıs 1915). Sevk No: 491. Mahreci: Sivas. Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine. No: 5. Tarikat-i Bektaşîyyeye mensûb olanlardan bir gönüllü taburu teşkil takarrur ettiği ve hatta Hacı Bektaş çelebisi Cemâleddîn Efendi tarafından vilâyet dâhilindeki tarik-i mezkûr sâlikîninden mükellefiyet hâricinde olanların da'vet edildiği haber alındı. Mumaileyhin mevkî-i harbe 'azîmeti mensûbînin kuvve-i ma'nevîyyesini tezyîd cihetiyle muvâfık olup sinn-i mükellefiyet hâricinde olan eşhâsın gönüllü kaydolunabileceği ba'zı mülhakâtdan vâkî' olan istifâsâr üzerine tebliğ edildiği ma'rûzdur fi 20 Nisan 1331 (M. 3 Mayıs 1915). Vâli: Muammer." BOA, DH. ŞFR, 469/73. Bu belgeyi verip çevrim yazısını yapan Müfit Yüksel'e müteşekkirim.

13 "Devlet-i Osmâniye Telgraf İdaresi. (Şifre 410). Dâhiliye Nezareti Celilelerine. Hacı Bektaş Veli Hazretleri postnişini Nevşehir tarafından gönüllü taburu teşkil edilmek üzere Sivas'ta 380 piyade 38 süvari efradın tecemmu etmiş olduğu lede'l-malumat arz olunur fi 15 Temmuz (1)331/28 Temmuz 1915. Vali: Muammer. Alınmıştır 15/16 (1)331." BOA, DH. ŞFR, 666/110. Başbakanlık Osmanlı Arşivinden belgeleri tespit edip alıp okuyan Prof. Dr. Nuri Güçtekin, Doç. Dr. Fahri Maden ve Hayrullah Yosun'a teşekkür ederim.

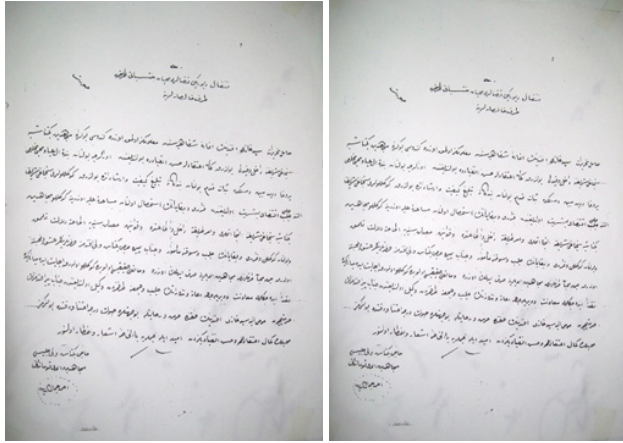

Şekil 9: (Belgenin çevirisi dipnottadır).¹⁴ **Şekil 10:** (Belgenin çevirisi dipnottadır).¹⁵

4 Temmuz 1916 tarihli Şekil 10'daki belgede Enver Paşa'nın Bektaşî Taburu'na sancak verilmesi emri tekrarlanmakta, haricen ise Sadrazam Mehmed Said'in de bu emri yinelediği ve sancağın verilmesi görevinin bizzat Enver Paşa tarafında icra edileceği söylenmektedir. Dolayısıyla Nisan-Temmuz 1915 tarihleri arasında Sivas civarından 380 piyade ve 38 süvari olarak gönüllünün, Bektaşî Mücahid Alayı'na kaydolduğu anlaşılmaktadır. Yaklaşık 100 kişinin ise Kırşehir/Nevşehir civarından gönüllü olarak bu tabura katıldığı düşünülebilir. Belgelerden sanki gönüllü toplama çalışmasının ilk başta Sivas başladığı şeklinde bir görünüm varsa da bu böyle olmayabilir. Yani Ahmet Cemaleddin Çelebi; ilk başta yaklaşık 100 kişi gibi yeterli olmayacak mevcutta bir gönüllü birliğini Kırşehir/Nevşehir çevresinden topladıktan sonra Sivas civarına gidip orada gönüllü bulmaya gitmiş olabilir ve ardından Kırşehir/Nevşehir'e dönmüş olabilir. Şekil 11 ve Şekil 12 ise, Bektaşî Mücahid Alayı'nın lağvedilmesi döneme ait belgelerdir:

14 "Harbiye Nezareti. Numro. Ha 1. 401. Hülasa. Gönüllü Bektaşî Taburuna Sancak İtasına Dair. Maruzu Çaker-i kemineridir ki, Kırşehir ve civarında teşkil etmekte olan gönüllü Bektaşî Taburu için elbise anbarında mevcut sancaklardan bir adedinin inayet u ihsanı için tanzim olunan irade-i seniyye layıhası leffen takdim huzur-u samiy-i fahimaneleri kılınmış olmağla müsaade-i seniyye-i hazreti hilafetpenahinin istihsal ve emr u ibna buyurulması maruzu hazreti men lehül-emrindir. 21 Şaban Sene 333 11 Haziran Sene 331. Başkumandan vekili ve Harbiye Nazırı Enver." BOA, İ. HB, 170/32.

15 "Harbiye Nezareti. Numro. Ha 1. 656. Hulasa. İrade-i Seniyye. Kırşehir ve civarında teşkil etmekte olan gönüllü Bektaşî Taburuna nizamiye elbise anbarında mevcut sancaklardan bir adedi verilecektir. İşbu irade-i seniyyenin icrasına Harbiye Nazırı memurdur fi 21 Şaban Sene 1333 fi 21 Haziran Sene 1331. Harbiye Nazırı Enver. Sadrazam Mehmed Said." BOA, İ. HB, 170/32.

Şekil 11: (Belgenin çevirisi dipnottadır).¹⁶ Şekil 12: Belgenin çevirisi dipnottadır.¹⁷

2. Birinci Dünya Savaşı'nda Bektaşî Mücahid Alayı

Çelebi Cemaleddin, oluşturduğu Bektaşî Mücahid Alayı¹⁸ ile birlikte 1915 yılının sonlarına doğru Erzincan'a ulaşır. O sırada Erzincan

16 "Resmi Surettir. Bâlâda künyesi muharrer Seyyid Gâzi Efendi gönüllü Mücahidîn-i Bektaşîyye sancağ-ı şerifine dâhil ve kayd olup sancağ-ı şerife iltica edenlerin cezası masûn, firkaya iltihakları hakkındaki irade buyurulan emr-i kat'î istihsal olmasına mebni kendisi sancağ-ı şerife dahil olarak tarafımızdan bilvekalâ Kungal, Divriği kazalarında kendi akârib ve müntesibanından bir çoklarının mektum ve firar ve bakâyadan itaat etmediklerinden bunları kanun-i ma'delet-i seniyyeye itaat ve delâlet kılmak üzere gönüllüleri sancağ-ı şerif altına celbetmek iktiza-yı beşeriyet olduğundan vekâleti hasebiyle işbu vazifeleri ifa ederek ba'de ma yine orduya iltihak etmek üzere vâlâ-yı mezkure sarf edilecek i'anatın celb ve cem'ine mümanaat edilmemek için işbu vesika mumailiyh yedine i'ta kılındı. Mücahidîn-i Bektaşîyye Alayı Kumandanı Ahmed Cemaleddin."

17 "Kungal, Divriği Kazaları Muhibban, Müntesibanı Taraf-ı Halisanelerine (Suret). Hamil-i tahrirat Seyyid Gâzi Efendi'nin ifade-i şifahiyesinden ma'lûmunuz olmak üzere kendisi bu kere Mücahidîn-i Bektaşîyye sancağ-ı şerifine dahil ve kayıtlı bulunarak kemâl-i i'tikatla hüsn-i inkiyadda bulunduğu aralarca bulunan bende-i âl-i aba ve muhibbi-yi muhlis-i pür vefa ve dîn-i mübîn ve meslekte sebat-kadem bulunan bendegâna tebliğ-i keyfiyyet ve irşadatta bulunarak gönüllüleri sancağ-ı şerif altına celbi iktiza-yı beşeriyet olduğundan firari ve bakayanın istihsal olunan müsaade-i aliyye üzerine gönüllü Mücahidîn-i Bektaşîyye sancağ-ı şerifine iltica etmeleri ve emr-i tarikata dahil ve itaatta ve kavanîn-i ma'delet-i seniyyeye itaata delalet kılmak ve bulunan gönüllü ve firari ve bakayanın celb ve sevkine memur ve Cenab-ı Hacı Bektaş-ı Veli Efendimiz Hazretleri'nin aşk ve mahabbetine olarak cümle muhibban taraflarından Mücahidîn alaylarına sarf edilmek üzere ve mani-i hakikisi olup da gönüllü olarak icâb edemeyenlerin de nakden edecikleri muavenet ve verilecek i'ane ve nüzuratın celb ve cem'ine tarafımızdan vekil olduğundan Cenab-ı Pîr Efendimizin hürmetiçün mumailiyh Seyyid Gâzi Efendi'nin hakkında hürmet ve riayetle bu cihetlere son derece i'tina ve dikkatte bulunmanız muhiblik kemâl-i i'tikad ve hüsn-i inkiyadınızdan ümid ile cümleye bilhassa iş'ar ve ihtar olunur. Hacı Bektaş Çelebisi Mücahidîn Alay Kumandanı Ahmed Cemaleddin." Şekil 11 ve Şekil 12'de verilen iki belge, Müfit Yüksel tarafından Yesari Gökçe'den alınan belgeler olup Müfit Yüksel'in özel arşivinde bulunmaktadır. Çevrim yazısı Müfit Yüksel tarafından yapılmıştır. Belgeleri ve çevrim yazılarını kullanmamıza izin verdiği için kendisine teşekkürü bir borç bilirim.

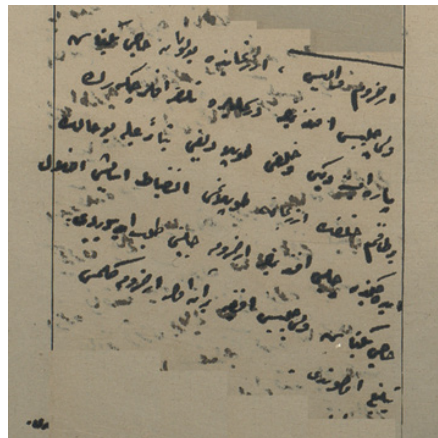
18 Bu noktada önemli bir ayrıntıyı vurgulamakta yarar görüyoruz. Literatürde Bektaşîlikten kasıt genelde Bektaşîliğin "Babagan" koludur. Bektaşî Mücahid Alayı ise Dedegan-Ocazade Alevi ve Dedegan Bektaşîlerden (Kızılbaşlar ve Çelebi Bektaşîleri) oluşmaktaydı.

Merkezi'nde subay olarak görev yaptığını iddia eden Nuri Dersimi kendi kitabında Menzil Müfettişliği Kurmay Kaymakamı Ali Rıza tarafından, ordu emri ile Çelebi Cemaleddin'in danışmanı olarak tayin edildiğini söylemektedir. Çelebi Erzincan'a geldikten sonra, oluşturduğu Bektaşî Mücahid Alayı ile Erzurum cephesindeki mücadeleye katılır (Dersimi, 1997a, ss. 75-77; Dersimi, 1997b, ss. 108-109; Küçük, 2002, ss. 77-78).

Şekil 13: Sadrazam Mehmed Said.¹⁹

ATASE Arşivi'ndeki belgelerden anlaşıldığına göre Bektaşî Mücahid Alayı'nın Erzurum'a, 1915 yılı 23 Aralık ile 6 Ocak arasındaki bir günde vardığı anlaşılmaktadır. Erzurum'a vardıktan sonra Bektaşî Mücahid Alayı'na talim yaptırılacağı, alayda her bölüğe zabıt ve taburlar için komutan atanacağı ifade edilmektedir (Şekil 14 ve Şekil 15).

Şekil 14: (Belgenin çevirisi dipnottadır).²⁰

19 https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmed_Said_Paşa, Erişim Tarihi:

30.03.2023.

20 "Tarih 10/10/31 (23 Aralık 1915). İkamet mahalleri: Erzurum. Vuku'ât. Erzurum Vâlisi,

Nuri Dersimi'nin iddialarının doğruluğunu ve/veya Nuri Dersimi'nin gerçek kimliğinin ne olduğu ya da olabileceği konusunda değerlendirme yapmamızı belki de sağlayacak önemli bir bilgiyi, Aziz Samih İlter aktarmaktadır. Çünkü bu döneme ait hiçbir belgede Nuri Dersimi adı görülmemektedir. Aziz Samih İlter, Cemaleddin Çelebi'nin askeri danışmanı olarak "Galip Bey" adında bir binbaşının atandığını ifade etmektedir. Ancak bir süre sonra bazı rahatsızlıklardan dolayı Çelebi'nin, Galip Bey'i istemediğini ve bunun üzerine kendisi de Bektaşî olan "Sabri Bey" in Galip Bey yerine atandığını söyler:

"Hacı Bektaş Çelebi Efendi'nin komutasındaki bu alaya Galip Bey adlı bir binbaşı askeri müşavir olarak tayin edilmişti. Bu olayın yürüyüşünü Galip Bey'in şikâyet telgrafları öğretiyordu. Galip Bey, Çelebi Efendi'nin yolda bütün köylülerin mallarını aldığını yazıp duruyordu... Fakat Çelebi Efendi artık Galip Efendi'yi istemiyordu. Onu Bektaşî Sabri Bey'le değiştirdik." (İlter, 2007, s. 77)

Sıtkı Baba'nın oğlu Ali Baki Gül, olayların canlı şahidi olarak şunları aktarır:

"Padişah bir sancak ile Binbaşı Galip Bey ve Alay kâtibi bir Yüzbaşı'yı, Çelebi'nin emrine tayin etmişti."²¹

Binbaşı Aziz Samih İlter 3. Ordu Komutanlığı'na bağlı 3. Ordu Karargâh Kurmayı olarak, 3. Ordu Komutanı'ndan sonra gelen en yüksek rütbeli subaylardan biriydi. Dolayısıyla o dönemde söz konusu bölgede olan bitenleri en iyi bilenlerden ve görgü şahitlerinden biri olduğunu söylemek, abartılı bir saptama olmayacaktır. Dolayısıyla bu noktada dikkate değer bilgiler sunduğu söylenebilir. Aziz Samih İlter'in "Sabri Bey" diye bahsettiği kişi, o dönemde 29. Tümen Kurmay Başkanı olan Yüzbaşı Sabri Bey olmalıdır (Görgülü, 1993, s. 112; Sabis, 1992, s. 80). Ancak Aziz Samih İlter'in kullandığı "Bektaşî" ifadesiyle anlaşılması gereken herhalde ki Çelebi Bektaşîliği'dir. Çelebiler'in "Babagan" kolu ile olan zıtlamalardan dolayı Cemaleddin Çelebi'nin yine Babagan kolundan bir Bektaşî'nin mihmandarlığında bu mücadeleyi sürdürmesi herhalde pek kolay olmazdı. Nitekim Çelebi Cemaleddin'in kurduğu Mücahid Alayı'nda Babagan Bektaşîler yer almamıştı. Bunun yanı sıra Çelebiler ile Babagan Bektaşî Dedebabaları arasında uzun yıllara dayanan çekişme ve nüfuz-iktidar mücadelelerini de anımsatmakta yarar vardır.

Çelebi Cemaleddin Efendi'nin, aradığı ve umduğu desteği Dersim ve çevresinde bulduğu söylenemez. Her ne kadar Dersim ve çevresinde yaşayan aşiretlerin çoğunluğu Alevî olsa da Alevîlik içindeki farklı dini öndere bağlılık anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan dinsel ayrımdan

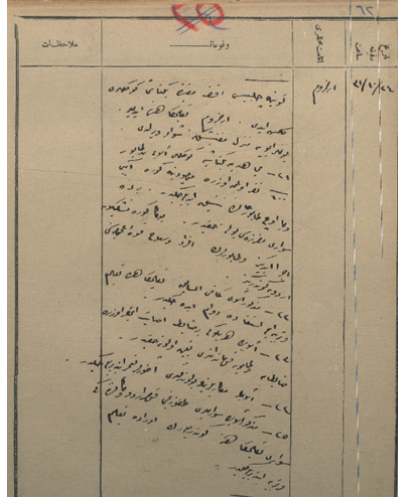

Erzincan'da bulunan Hacı Bektaş Veli Çelebisi Efendi'nin Dersimlilere telgraflar çekerek para istediğini ve halkı topladığı binâ'enaleyh bu hâlde bir takım halkın Erzincan'da toplanmış inzibat asayişini ihlal edeceğine Çelebi Efendi'nin Erzurum'a celbini talep ediyordu. Hacı Bektaş Veli Çelebisi Efendi bir ân evvel Erzurum'a gelmesi tebliğ olundu." ATASE Arşivi: No. 4/3671, Kls. 2950, H-28 F. 1-15.

21 Ali Baki Gül'ün Osmanlıca yazma eserinden aktaran Baki Yaşa Altınok'tur (Altınok, 2022, s. 28).

dolayı, bu yörede yaşayan tüm Alevi aşiretlerin Çelebiye destek verdiğini söylemek ya da böylesi bir beklenti içinde olmak pek akılcı olmayacaktır.²²

Bunun yanı sıra Çelebi'nin, tüm Bektaşî ve Alevilerin lideri biçiminde davranarak destek araması ise bir sonuç getirmemiştir. Çelebi Cemaleddin Erzincan'dayken, birleştirici-uzlaştırmacı bir tavır içinde olması gerekirken, Alevi Görgü (Musahip) Cem'i törenindeki bir noktayı tartışmış ve tartıştırmış ayrıca kendi düşüncesini dayatmak için çaba sarf etmiştir. Tarik-Pençe tartışması olarak nitelendireceğimiz bu durum, yöre Alevilerinde Çelebi'ye mücadelede destek verme konusunda çekince yaratmıştır. Gül Ağa ve aşireti de aslında, "tarik" ile ibadet eden dinsel anlayışa ve dinsel önderlere sahipti (Özgül, 2005, ss. 160-176; Dersimi, 1997b, ss. 78, 109-113). Ancak yaşanan bu olumsuz gelişmelere rağmen Gül Ağa, Çelebi ve yandaşı olan bazı dinsel önderlerin çıkardığı, dinsel anlamda yörede tatsızlık yaratan tartışma ortamından etkilenmemiş ve mücadeleler sırasında aşiretiyle beraber Bektaşî Mücahid Alayı'na destek verdiği, ileride sunmakta olduğumuz Şekil 26'da da görülmektedir.

Şekil 15: (Belgenin çevirisi dipnottadır).²³

22 Bu saptamanın temel çıkış noktası, Dedegân (Çelebi) Alevilik-Bektaşîlik, Babagân Bektaşîlik ve Ocakzâde Alevilik arasında var olan toplumsal ve inançsal nüanslara dayanmaktadır (Özgül, 2005, ss. 160-176).

23 "Tarih 24/10/31 (6 Ocak 1916). İkamet Mahalleri: Erzurum. Vuku'ât. Konya Çelebisi Efendi zabtında (?) Bektaşî Gönüllüleri gelmiş idi. Erzurum ta'limgâhında idiler. Bunlar için menzil müfettişliğine şu emr verildi.

21 Mücahid'in-i Bektaşîye Gönüllü Alayı bir tabur 600 nefer olmak üzere mevcuduna göre iki veya üç taburlara tensik edilecektir. Bir de süvari müfrezesi bulunacaktır. Buna göre teşkilat icrâ ediniz ve taburların efrâd ve silâh kuvve-i umumiyesini orduya gönderiniz.

22 Mezkûr alay kemâ fi's-sâbık ta'limgâhda ta'lim ve terbiye ile istifâde devâm edecektir.

23 Alâyda her bölüğü bir zâbit isabet etmek üzere zâbitân ve tabur kumandanları ta'yin olunacaktır.

24 Alâyın mekâriblerinin buldukları ahurlar ta'mir ettirilecektir.

25 Mezkûr alayın süvarileri dokuzuncu kolordu vekâletindeki süvari ta'limgâhına gönderilerek orada ta'lim ve terbiye ettirilecektir." ATASE Arşivi: No. 4/3671, Kls. 2950, H-28 F. 1-49.

Yoğun kış şartları, mücadeleleri olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu sırada 3. Ordu, eline geçen birliklerle cepheyi takviyeye devam etmektedir. 1000 kişilik mevcuduyla 2 taburdan oluşan Bektaşî Mücahid Alayı'na, 15 Ocak 1916 tarihinde, Erzurum'dan Hasankale'ye hareket emri verilir. Hasankale'de bulunan 3. Ordu Komutanı bir gün sonra, Erzurum'dan Hasankale'ye gelmiş olan Bektaşî Mücahid Alayı'ndan 500 kişilik bir taburu, Karabıyık-Dazlak yaylasına, Hasankale'ye inen istikameti kapsayan Kızılviran-Yeniköy hattını tutmak üzere 34. Piyade Tümeni emrine gönderir (*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3ncü Ordu Harekâtı*, 1993, ss. 25-63).²⁴ O dönem, 34. Tümen Komutanı Alman Binbaşı Hunger'di (Görgülü, 1993, s.112). Diğer tabur ise Hasankale'de bekletilmekteydi. 1916 yılı 15 Ocak günü gecesi, Rusların Hasankale'ye doğru yaptıkları saldırıların sonrasında 3. Ordu Komutanlığı, tüm ordunun güvenliği açısından daha yararlı olacağı düşüncesiyle, Erzurum'a doğru geri çekilme emrini verir. Ordunun çekilme emri, Erzurum Valisi Tahsin Bey'e de duyurulur. Müdafa-yı Milliye komutanı olarak görevlendirilen Tahsin Bey'e, halktan eli silah tutanların hepsini silahlandırması emri verilir. Ayrıca Tahsin Bey, Tortum ve Hasankale'deki hükümet evrak ve paraları ile yerli halkın, Erzurum'un batısına gönderilmesini sağlamakla görevlendirilir.

16 Ocak gecesi 34. Piyade Tümenine bağlı mücadele eden Bektaşî Mücahid Taburu, 9. ve 11. Kolordu'yu Rusların karşısında düştüğü zor durumdan kurtarmış, ertesi gün Hızardere-Çermiksu köylerinin güney ve batı hattını savunmaya devam etmişti. Bu sırada (büyük ihtimalle Hasankale'de beklemekte olan) Bektaşî Mücahid Taburu, 102. Piyade Alayı'ndan bir tabur, bir sahra top takımı ve bir dağ bataryasıyla birlikte kuzeyden gelebilecek tehlikeye karşı Ziyarettepe civarına yerleştirilmişti. Bu kuvvetlerin hepsi 18. Tümen Komutan Vekili Emin Bey'in emrine verilmişti. 34. Piyade Tümeni dâhil tüm birliklerin Hasankale'nin batısına sorunsuz bir şekilde geçmesi yani geri çekilme planının işlemesi, Emin Bey komutasındaki birliklerin görevlerini başarıyla gerçekleştirmesine bağlıydı (*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, 1993, ss. 25-40, 46, 62).²⁵ Adı geçen Emin Bey, Mehmet Emin Koral'dır (Görgülü, 2014, s. 122).

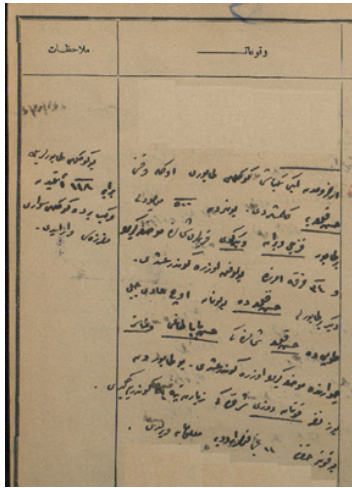
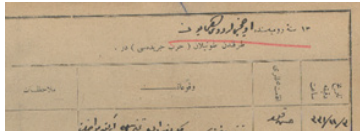
Şekil 16: Emin Bey.²⁶

24 Aşağıda verdiğimiz "15-18 Ocak 1916 tarihlerinde Erzurum Cephesi'nde Bektaşî Mücahid Alayı'nın görev alanı" adlı krokiye, yani Şekil 19'a bakınız.

25 Müdafa-yı Milliye hakkında bkz. Tunaya, 1989, s. 293-294

26 https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Emin_Koral, Erişim Tarihi: 20.03.2023.

Şekil 17'deki belgeye göre; 16 Ocak günü ise Bektaşî Mücahid Alayı'ndan 100 gönüllü, Ziyaret Tepe'ye sevk edilir. Oluşturulmuş olan birliğin büyüklüğü hakkında aşağıda verilen fotoğrafta, kayda değer bir bilgi elde edilebilir. Aşağıdaki fotoğrafta (Şekil 18) Bektaşî mücahidlerinden oluşturulmuş birlik (yani alay değil ama bir tabur asker) görülmektedir. Giyilen kıyafetlerden 1915 Sonbaharı sonlarına doğru çekilmiş olduğunu tahmin ettiğimiz ve muhtemelen Kırşehir/Nevşehir civarında çekilmiş bu fotoğrafı incelediğimizde, yaklaşık 500 kişilik bir mevcut olduğu saptanmaktadır. Yani henüz "tabur" büyüklüğünde bir birlik oluşturulmuştur. O halde bir diğer tabur, yani yaklaşık 500 kişilik diğer gönüllü birliği ise daha sonrasında eklenmiş olsa gerektir. İleride sunulan Şekil 26'dan anlaşıldığı kadarıyla, geri kalan yaklaşık 500 kişilik gönüllünün Erzincan ve çevresinden katıldığı, hatta bu mevcudun önemli bir kısmının Balabanlılar'dan oluştuğu söylenebilir. Dolayısıyla alayın toplam mevcudu, yaklaşık 1000 civarında olmalıdır (Özgül, 2006, ss. 52-58).

Şekil 17: (Belgenin çevirisi dipnottır).²⁷

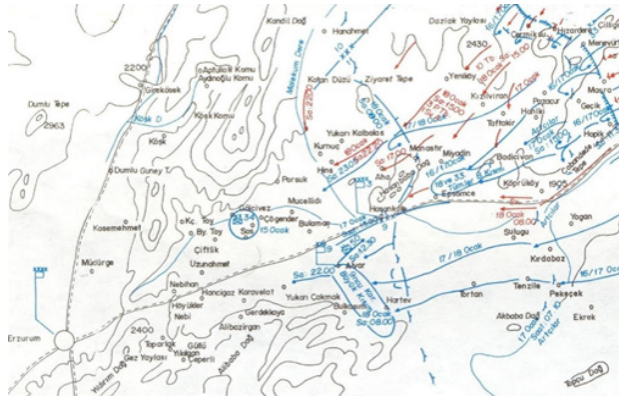
Cemaledin Çelebi'nin kardeşi Veliyeddin Çelebi, 5 Mayıs 1922 tarihinde "Hâkimiyet-i Milliye"de yayınlanan beyannamesinde bu alayın,

²⁷ "Sayfa 1-2. 13 Sene-i Rûmisinde Üçüncü Ordu-yı Hümayun tarafından tutulan (Harb Ceridesi) dir. Tarih 3/11/331 (16 Ocak 1916). İkamet Mahalleri: Hasankale. Vuku'ât. Erzurum'dan iki Bektaşî gönüllü taburu öğle vakti Hasankale'ye gelmişlerdi. Bunlardan 500 mevcutlu bir tabur Kızılviran ve Yeniköy Karyeleri şimalinde mevzi'a girdi ve 34. Fırka emrinde bulunmak üzere gönderilmişdi. Diğer bir taburla Hasankale'de bulunan üç âdf cebel topu da Hasankale şimalindeki Hasana Baba Dağı ve Manastır civarında mevzi'a girmek üzere gönderilmişdi. Bu taburlardan yüz nefer Kütandüzü şarkındaki Ziyaret Tepe'ye gönderildi. Bu kuvvetler hakkında 11 nci kolorduya ma'lumat verildi. Mülahazât. Bu gönüllü taburlarıyla beraber 118 âsiden (?) mürekkeb bir de gönüllü süvari müfrezesi var idi." ATASE Arşivi: No. 4/3671, Kls. 2950, H-29, F.1.

7000 mevcutlu olduğunu iddia etmektedir. Bu sayı Veliyeddin Çelebi tarafından abartılmıştır (Küçük, 2003, ss. 103, 291).

Şekil 18: Bektaşî Mücahid Taburu (muhtemelen Kırşehir/Neveşehir'de)²⁸.

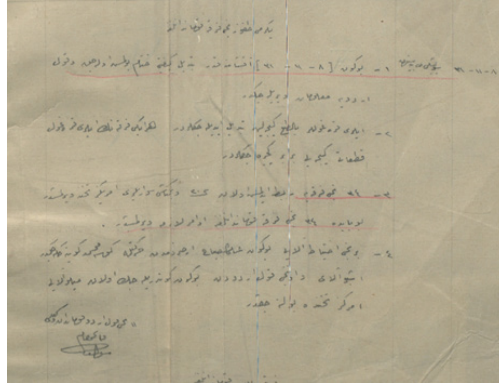
Şekil 19: 15-18 Ocak 1916 tarihlerinde Erzurum Cephesi'nde Bektaşî Mücahid Alayı'nın görev alanı (*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, 1993, Kroki 3).

Rusların asıl taarruzu, 34. Piyade Tümeni'nin bulunduğu alanda yoğunlaşmaktaydı. 17 Ocak'tan sonra diğer Bektaşî Mücahid Taburu da 34. Piyade Tümen'i bölgesindeydi. Bu arada Vali Tahsin, birkaç gün içerisinde yaklaşık 1200 kişilik gönüllü ile 2 alaylı "Müdafaa-yı Milliye Tümeni" oluşturmuş ve iki alay daha oluşturmak üzereydi. Bektaşî Mücahid Taburlarından biri, 21-22 Ocak 1916'da Hasankale ile Erzurum arasında, Çiftlik Köyü-Çoban Dede Mıntıkası civarında bulunmaktaydı ve 24 Piyade Tümeni'nin emrine verilmişti. Bu mevzilerdeki savaşlar Ocak ayı sonuna kadar devam etti (*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, 1993, ss. 25-43, 46, 62).²⁹ Bahsedilen

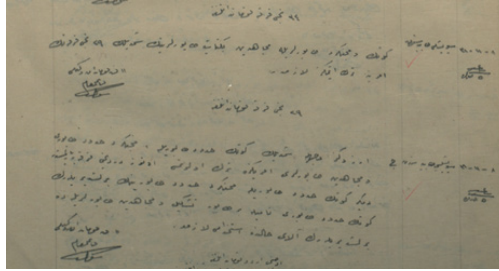
²⁸ Fotoğrafı alıntıladığımız kaynakta, ilgili gönüllü birliğinin 1917'de teşkil edildiği şeklinde hatalı bir bilgi bulunmakta ve fotoğrafın, Bektaşî Mücahid "Alayı"na ait bir fotoğraf olduğuna dair ima yer almaktadır (*Cumhuriyet'in Aile Albümleri*, 1998, ss. 258, 259). Bu fotoğraf, bir diğer ihtimal Sivas-Tokat civarında da çekilmiş olabilir.

²⁹ Bu kaynaktaki bilgiler, ATASE Arşivi'nde bulunan şu belgelerden derlenmiştir: No. 4/3671, Kls. 2950, H-28 F. 1-206; No. 1/1, Kls. 144, Dos. 656, F. 17-5, 17-6; No. 4/3671, Kls. 2950, H-29, F. 1-209; No. 5/4296, Kls. 4200, H-2, F. 1-6, 12, 14, 27). Müdafaa-yı Milliye hakkında bkz. Tunaya, 1989, ss. 293-294.

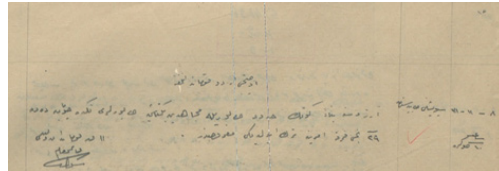
taburda Balabanlılar yoktu. Nitekim birazdan ifade edeceğimiz 21 Ocak 1916 tarihli Şekil 26'ya göre Gül Ağa ve komutasındaki Balabanlılar, Erzincan'daki diğer tabura dâhil olarak beklemekteydiler:

Şekil 20: (Belgenin çevirisi dipnottadır).³⁰

Şekil 21: (Belgenin çevirisi dipnottadır).³¹

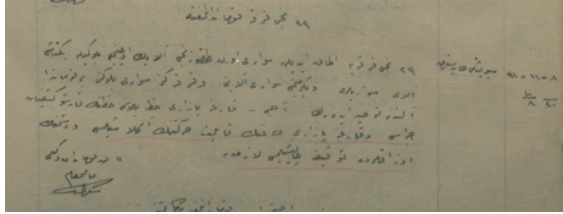
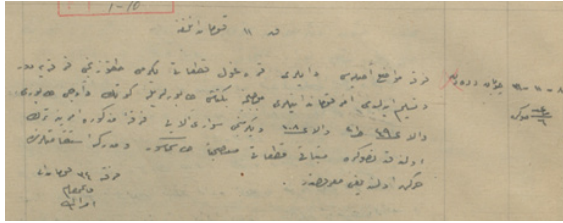

Şekil 22: (Belgenin çevirisi dipnottadır).³²

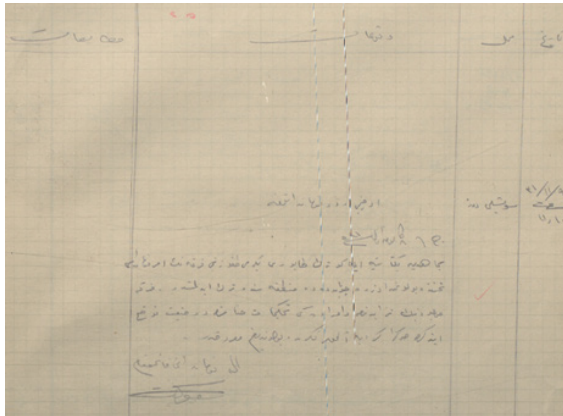
30 "Sayfa 1. Yirmi dokuzuncu fırka kumandanlığına. 8-11-31 (21 Ocak 1916). 3-24 üncü fırkaya rabt edilmiş olan 20 inci ve Bektaşî süvarileri emriniz tahtına verilmiştir bu bâbda 24 üncü fırka kumandanlığına evamir-i lâzime verilmiştir. 11 inci Kolordu Kumandan vekili kaymakam. İmza." ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-3.

31 "Sayfa 14. 24 üncü fırka kumandanlığına. 8-11-31 (21 Ocak 1916) Sivişli Tabyasından. Saat 5'den sonra. Kötek ve Mecenkird taburlarıyla Mücâhidîn-i Bektaşîyye taburlarının şimdilik 29 uncu fırkanın emrine terk etmek lâzımdır. 11 İnci Fırka Kumandanı Vekili. Kaymakam. İmza." 29 Ucu Fırka Kumandanlığına. 8-11-31 (21 Ocak 1916) Sivişli Tabyasından. Saat 5'den sonra. Arzunuz veçhile şimdilik Kötek hudud taburuyla Mecenkird hudud taburu ve Mücâhidîn taburları emrinize terk olunması otuz dördüncü fırkaya yazılmıştır diğer Kötek hudud taburuyla Mecenkird hudud taburunun birleştirilerek Kötek hudud taburu namıyla bir tabur teşkil ve Mücâhidîn taburlarıyla da birleştirilerek alay hâlinde istihdâmı lâzımdır. 11 İnci Fırka Kumandanı Vekili. Kaymakam. İmza." ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-9.

32 "Sayfa 15. Üçüncü Ordu Kumandanlığına. 8-11-31 (21 Ocak 1916) Sivişli Tabyasından.

Şekil 23: (Belgenin çevirisi dipnottadır).³³

Şekil 24: (Belgenin çevirisi dipnottadır).³⁴

Saat 10'dan sonra. Arzusuna binâ'en Kötek hudud taburlarıyla Mücâhidîn-i Bektâşîyye taburları Niğde Çoban Dede 29 uncu fırka emrine terk edildiği ma'ruzdur. 11 inci Fırka Kumandanı Vekili. Kaymakam. İmza." ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-10.

33 "Sayfa 16. 11 inci kumandanlığına. 8-11-31 (21 Ocak 1916) Çoban Dede'den. Saat 6'dan sonra. Fırka mevazi'-i asliyyesi dâ'ileri karakol kıt'atı yirmi dokuzuncu fırkaya devr ve teslim edildi emr-i kumandanîleri mucebince Bektaşî taburlarıyla Kötek ve Avcı taburu ve 49. Alâý 2. Tabur ve 108. Alâý ve yirminci süvari alayı fırka-i mezkûre emrine terk olunduktan sonra mütebâki kıt'atı (...) (...) ve (...) istikametlerinde hareket olunduğu ma'ruzdur. Fırka 24 Kumandanı Kaymakam Emrullah."

"29 uncu fırka kumandanlığına. 8-11-31 (21 Ocak 1916) Sivişli Tabyasından. 29 uncu fırkaya ilhak edilen süvari on dokuzuncu alayın üçüncü bölüğüyle Bektaşî alay süvarileri ve yirminci süvari alayını ve fırkanız süvari bölüğünü bir kumanda altında tevhid ederek Acı-Kargapazarı hatt-ı balâsı hattının karşı keşfiyât icrası ve Kargapazarı Dağı'nın kabiliyet-i hareketinin anlaşılması düşmanın uzaklarda tevkife çalışılması lazımdır. 11 inci kumandan vekili kâ'imakma. İmza." ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-10.

34 "Sayfa 25. Tarih 9/11/31 (22 Ocak 1916). Saat 10, 11. Mahal: Sivişli Dere. Vuku'ât. Üçüncü Ordu Kumandanlığına. 8 Kanun-ı evvel sene 331 (21 Aralık 1915). Mücâhidîn-i Bektaşîye ile Kötek taburu yirmi dokuzuncu fırkanın emr-i kumandası tahtında bulunmak üzere Çoban Dede mıntkasında terk edilmiştir. Fırka mevcudunun tezayüdünün ve oradaki tahkimat hitamından ve vaz'iyet tevzi' ettikten sonra geriye alınmak fikrinde bulunduğum ma'ruzdur. 11 inci kumandanı kaymakam. İmza." ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-21.

Elazığ Valisi Sabit Bey'in 21 Ocak 1916 tarihinde göndermiş olduğu telgraftan (Şekil 26) Gül Ağa'nın, 2 Taburlu Bektaşî Mücahid Alayı'ndan bir taburun, komutan yardımcılığı görevini yürütmekte olduğunu öğrenmekteyiz. Dolayısıyla hemen önceki dönemde Gül Ağa'nın, Çelebi Cemaleddin ve/veya Bektaşî Mücahid Alayı'nın kurulması aşamasında etken olan Enver Paşa, Talat Paşa ve Vali Sabit gibi üst düzey asker ya da yerel yöneticilerle görüşüp/yazışıp böylesi bir görevi üstlendiği düşünülebilir.

Alayın Erzurum'daki taburunun başında Cemaleddin Çelebi'nin bulunduğu, bunun yanı sıra Erzincan'daki taburun başında ise yüzbaşı rütbesiyle Sıtkı Baba'nın yer aldığı bilgisi aktarılmaktadır.³⁵ Hüsrev Gerece anılarında, Cemaleddin Çelebi ile yaptığı görüşmede kendisine Çelebi'nin, Erzurum'da mücadelelere katıldığı bilgisini aktardığını ifade etmektedir (Önal, 2022, s. 148). Ancak Aziz Samih İlder ise anılarında Cemaleddin Çelebi'ye Erzurum'da ev tahsis edildiğini, burada istirahat etmesi sağlandığını ve dolayısıyla Çelebi'nin doğrudan cephede savaşlara katılmadığını, yani alayın yahut 2 taburdan herhangi birinin başında bizzat, yani fiziksel olarak bulunmadığını söylemektedir. Kısacası bu ifadesiyle Çelebi'nin, mücadeleler sırasında Erzurum merkezinde kendisine tahsis edilen evde kalmakta olduğunu ifade etmektedir (İlder, 2007, s. 77).

O dönem Cemaleddin Çelebi'nin danışmanı olduğunu iddia eden Nuri Dersimi ise "Sıtkı" adlı bir kişinin, "Çelebi Cemaleddin'in özel kâtibi" olarak görev yaptığını dile getirmektedir (Dersimi, 1997b, s. 111). Burada kastettiği kişi Sıtkı Baba olarak bilinen Âşık Sıtkı'dır. Nitekim Sıtkı Baba'nın Bektaşî Mücahid Alayı'na katılıp yararlılıklar gösterdiğine dair Cemaleddin Çelebi tarafından verilmiş, 20 Mayıs 1916 tarihli bir takdirname yazısı bulunmaktadır (Altınok, 2007, ss. 1015, 1025).

Benzer çerçevede Sıtkı Baba'nın yazmış olduğu bir şiir de yine bu saptamayı teyid etmektedir. Ayrıca bu şiirde, oluşturulmuş mücahid birliğinin büyüklüğü hakkında bilgi vermekte ve bu birlikten "alay" şeklinde bahsetmektedir:

*Bir alay mücahit gönüllü asker
Söylenir şöhreti şanı serasker
İştirak eyleyip gittik beraber
Kılavuz eyleyip kutb-i devranı*

*Al yeşil sancaklar parladı elbet
Kıpladı cihanı şanı ile şöhret
Düşman ordusuna gösterdi heybet
Mükâfat olarak aldık nişanı (Gül, 1984, s. 26)*

35 Sıtkı Baba'nın asıl adı Zeynel Abidin'dir (Gül, 1984, s. 7).

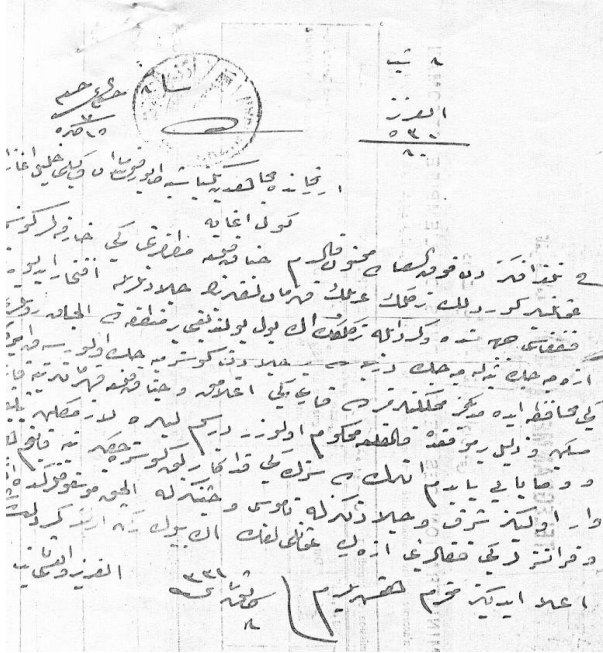

Şekil 25: Sıtkı Baba (Gül, 1984).

Aşağıda sunmakta olduğumuz Şekil 26'nın³⁶ başlığı, "*Erzincan'da Mücâhidîn-i Bektâşîyye Tabur Kumandan Vekili Halil Ağa-zâde Gül Ağa'ya*" şeklindedir. Bu bilgiden ve Sıtkı Baba ile ilgili olarak yukarıda aktardığımız bilgilerden hareketle; Sıtkı Baba ile Gül Ağa'nın Bektaşî Mücahid Alayı'nın Erzincan'da bulunan taburunun başında, birlikte görev yaptıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Belki de Sıtkı Baba, askeri komuta açısından değil ama Çelebi Cemaleddin'in bir vekili olarak bu taburun başında bulunuyordu.

Bahsettiğimiz 21 Ocak 1916 tarihli Vali Sabit tarafından gönderilen telgraf, etnik-sosyoloji ve o bölgede görev yapan bir bürokratin Dersim'de yaşayan aşiretlere hitap biçimini göstermesi açısından ilgi çekicidir. Vali Sabit Bey şöyle demektedir: "*Erzincan'da Mücâhidîn-i Bektâşîyye Tabur Kumandan Vekili Halil Ağazâde Gül Ağa'ya. Telgrafınızdan fevkalade memnun kaldım. Çanakkale muzafferiyeti gibi harikalar gösteren Osmanlılar Kürtlük, Türklük, Araplık kahramanlıklarının celâdetleri ile iftihar ediyoruz. Kafkas cephesinde ve Kürt ile Türklüğün en bol bulunduğu bir mıntıkada alçak Rusları ezemeyecek tepelemeyecek derecede bir celâdet gösterecek olursak, erkek gibi muhafaza edemediğimiz memleketimizde karı gibi ağlamak ve Çanakkale kahramanlarına karşı miskin ve zelîl bir mevkide kalmağa mahkûm oluruz. Dersimlilere lazım gelen tebligat ve vesayâyı yaptım. Onların da sizin gibi fedakârlık göstereceklerine kâniyim. Haydi, var olunuz. Şeref ve celâdetinizle namus ve haysiyetinizle alçak Moskoflar'ın da İngiliz ve Fransızlar gibi kafalarını ezerek Osmanlılığın en büyük rüknü olan Kürtlük şerefini de i'lâ ediniz muhterem hemşehrilerim.*" (Özgül, 2005, s. 112; Şekil 26)

36 Bu belge, Balaban Ailesi Arşivi'nde bulunan ve zamanında Müslüm Gülşen'den görselini temin ettiğimiz Bektaşî Mücahid Alayı'nın "faaliyette olduğu dönem"e ait, yani bizzat savaşlar sırasındaki desteğine dair bir belge olarak, yıllar önce literatüre kazandırdığımız ilk belge idi. Bu makalemizde, Bektaşî Mücahid Alayı'nın faaliyette olduğu döneme ait ATASE Arşivi'nden muhtelif belgeleri de sunmuş oluyoruz.

Şekil 26: (Belgenin çevirisi dipnotadır).³⁷

Bu telgraftan Gül Ağa'nın, daha öncesinde Vali Sabit Bey'e bir telgraf göndermiş olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Bektaşî Mücahid Alayı çerçevesinde yürütülen mücadeleler konusunda Gül Ağa'nın, Vali Sabit ile bazı düşüncelerini paylaştığını düşünebiliriz. Aynı zamanda bu telgrafta birçok imâ bulunmaktadır. Yazılı metin, her kesimden insanı etkileyebilecek bir anlayışla kaleme alınmıştır. Metinde yer alan *"onların da sizin gibi fedakârlık göstereceklerine kaniyim"* ifadesi, gizli bir çağırısı da barındırmaktadır. Bu imalı ifadeyle Vali Sabit'in, yöre aşiretlerinin örgütlemesi konusunda Gül Ağa'dan gayret göstermesini istediği iddia edilebilir. Ayrıca *"Osmanlılığın en büyük rüknü (temeli) olan Kürtlük şerefini de i'lâ ediniz (yüksettiniz)"* sözüyle valinin, Erzincan-Dersim çevresinde yaşayan hemen hemen tüm toplulukları, Kürt olarak algıladığı ve/veya tarif ettiği de düşünülebilir.³⁸

37 "Elaziz 530/80. Telgraf. Erzincan PTT damgası. 8/H. 7/15 sıra. Erzincan'da Mücâhidîn-i Bektâşîyye Tabur Kumandan Vekili Halil Ağazâde Gül Ağa'ya. Telgrafınızdan fevkalade memnun kaldım. Çanak kale muzafferiyeti gibi harikalar gösteren Osmanlılar Kürtlük, Türklük, Araplık kahramanlıklarının celâdetleri ile iftihar ediyoruz. Kafkas cephesinde ve Kürt ile Türklükün en bol bulunduğu bir mıntıkada alçak Rusları ezemeyecek tepelemeyecek derecede bir celâdet gösterecek olursak, erkek gibi muhafaza edemediğimiz memleketimizde karı gibi ağlamak ve Çanak kale kahramanlarına karşı miskin ve zelif bir mevkide kalmağa mahkûm oluruz. Dersimlilere lazım gelen tebligat ve vesayâyı yaptım. Onların da sizin gibi fedakârlık göstereceklerine kaniyim. Haydi, var olunuz. Şeref ve celâdetinizle namus ve haysiyetinizle alçak Moskoflar'ın da İngiliz ve Fransızlar gibi kafalarını ezerek Osmanlılığın en büyük rüknü olan Kürtlük şerefini de i'lâ ediniz muhterem hemşehrilerim 8 Kânun-i Sâni 1331 (21 Ocak 1916)." (Özgül, 2005, s. 112)

38 1926 senesinde Dersim'de araştırma yapan Diyarbakır Valisi Cemal (Bardakçı) Bey, yazdığı raporda zıt bir vurgu yapmaktadır: "Sünniler, Alevilere Kürt, Aleviler de Sünnilere

Bizce Vali Sabit'in kullandığı ifade şekli, destek kazanmaya yönelik politik bir tavrıdır. Hemen önceki dönemde aynı yörede faaliyet yürüten Teşkilat-ı Mahsusa'dan Hilmi Bey'in hitap şeklini anımsatan bir ifade kullandığı görülmektedir (Özgül, 2005, ss. 189, 190).³⁹ Vali Sabit'in tüm görüşlerinde çok da samimi olmadığı ilerde görülecek ve nitekim Kürtlüğe/Kürtlere bakışı yaklaşık 8 ay sonra gönderdiği bir telgrafta tamamıyla değişecektir (Özgül, 2005, s. 138).

Bektaşî Mücahidleri açısından en büyük sorun, yeterli silah eğitimi ve askeri eğitim almadan, çetin kış şartlarında⁴⁰ savaşmak zorunda kalmalarıydı. ATASE Askeri arşiv belgelerinde bulunan bilgilere göre Bektaşî Mücahidleri, Ziyarettepe hattının savunulması sırasında "Serçe Boğazı" denen yerdeki mevzilerini sebep bildirmeden terk etmişlerdi. Ayrıca eğitimsizlikten kaynaklanan genel anlamdaki başarısızlıklarından dolayı, 3. Ordu Komutanlığı nezdinde olumsuz bir kanaat oluşmuştu. En son 29. Piyade Tümeni emrine verilen Bektaşî Mücahid Taburları, daha sonra yukarıda ifade edilen nedenlerden, silahları da ellerinden alınarak cephe gerisine kaydırılmışlardı. Ancak Bektaşî Mücahid Taburlarından biri kısa süreliğine de olsa, Kurmay Binbaşı Kemal Bey'in Mıntıka Komutanlığı'na atanmasından sonra 29. Tümen bölgesinde görev yaptı. Bu taburun toplam 412 mevcudu vardı (*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, 1993, ss. 25-40, 46, 62-64).⁴¹ Aziz Samih İlater'in anılarında bahsettiği Ahmed Cemaleddin Çelebi'nin danışmanı Galip Bey'in yerine atanan ve kendisi de Bektaşî olan "Sabri Bey", kuvvetle muhtemel 29. Tümen Kurmay Başkanı Yüzbaşı Sabri Bey'dir (İlater, 2007, s. 77; Görgülü, 1993, s. 112). Adı geçen Yüzbaşı, Ali Baki Gül'ün de bahsettiği Yüzbaşı olsa gerektir.⁴²

Türk derler. Türk'ten başka bir millet oldukları kanaati olmamakla beraber memurlar da bu hataya düşmüşlerdir." (Dersim-Jandarma Genel Komutanlığı'nın Raporu, 1998, ss. 170). Bu konuyla ilgili olarak ayrıca (bkz. Şahin, 1987, ss. 376-379).

39 İttihat-Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinin ifade ve hitap şekli hakkında başka örnekler için (bkz. Arif Cemil, 1997, ss. 32-34).

40 Nuri Dersimi, 1915 yılının son aylarında metrelerce kar yağdığını ifade etmektedir. (Dersimi, 1997a, ss. 75-76)

41 Bu kaynaktaki bilgiler, ATASE Arşivi'nde bulunan şu belgelerden derlenmiş: No. 4/3671, Kls. 2950, H-28 F. 1-206; No. 1/1, Kls. 144, Dos. 656, F. 17-5, 17-6; No. 4/3671, Kls. 2950, H-29, F. 1-209; No. 5/4296, Kls. 4200, H-2, F. 1-6, 12, 14, 27; No. 4/3671, Kls. 2950, H-32, F. 1-68; No. 5/3137, Kls. 4156, H-14, F. 1-13; No. 5/3137, Kls. 144, Dos. 656, F. 37-1.

42 Ali Baki Gül'ün Osmanlıca yazma eserinden aktaran Baki Yaşa Altınok'tur (Altınok, 2022, s.28). Lakin Ali Baki Gül'ün onu çok net hatırlamamış gibi gözükten anlatım tarzı yahut detaylı bilgi vermediği bu Yüzbaşı, öyle anlaşılıyor ki Babagan Bektaşî olan, yani muhtemelen Ahmed Cemaleddin Çelebi'nin temsil ettiği, manevi önderliğini yaptığı muhtelif Alevi Ocakları bağlamında ve literal anlamda Dedegan/Ocakzâde Alevilik geleneğinden olmayan bir kişi gibi görünmektedir. Çünkü her ne kadar alayın ismi "Bektaşî Mücahid Alayı" olsa da "Bektaşî" ifadesiyle; zaten genel çerçevede, yani gerek bilim camiasının jargonunda, genel halk nazarında vd. çevrelerdeki algılamaya ve/veya tanımlama biçimlerinde çoğunlukla tarikat olarak Bektaşîlik kastedilerek Babagan Bektaşîlik sürecine mensup kişi anlaşılırdı ki günümüzde de halen genel kanaatin bu yönde olduğu söylenebilir. Dahası bu öngörüyü destekleyebilecek bir diğer husus şudur ki; yine adı her ne kadar "Bektaşî Mücahid Alayı" olsa da bu gönüllü birliği içine dâhil olmuş, Babagan Bektaşî sürecine mensup herhangi bir gönüllünün varlığına dair bir bulgu görünmemektedir. Bu durum; uzun bir geçmişi olan Babaganlar-Çelebiler arasındaki manevi iktidar çekişmesinin bir tezahürü olarak da yorumlanabilir.

1916 yılının Şubat ayının ortalarında Erzurum Rusların eline geçince, Çelebi Cemaleddin ve komutasındaki Bektaşî Mücahid Alayı'nın, Erzincan'a çekilmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Rusların ilerleyişi ve Dersim'de başlayan isyanın ardından 15 Mart 1916 tarihinde Çelebi Cemaleddin, Bektaşî Mücahid Alayı liderliğini bırakıp Erzincan'dan ayrılır (Baha Sait Bey, 1995, ss. 29-30; 1. Dünya Savaşında Erzincan ve Dolaylarında Cereyan Eden Türk-Rus Muharebeleri, 1982, s.6-9; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, 1993, s. 214; Dersimi, 1997a, ss. 75-77; Dersimi, 1997b, s. 115; Alman Yarbay Guze, 2007, s. 70). Ali Baki Gül'e göre İstanbul'dan gelen bir emirle Bektaşî Mücahid Alayı, diğer alaylara bölüştürülerek dağıtılmış, Çelebi Efendi'ye 40 kişilik grubuyla Sivas'a çekilip sonraki emre kadar orada beklemesi emredilmişti. Olayların tanıklarından Ali Baki Gül, Mart ayı başlarında Sivas'ta olan Çelebi'den bir telgraf almış ve bunun üzerine Sivas'a gitmiş, babası Sıtkı ile birlikte bir buçuk aydan fazla Sivas'ta Çelebi'nin hizmetinde kaldıktan sonra Sıtkı Baba ile beraber Amasya'ya dönmüştür (Gül, 1984, ss. 188-189).

3. Mücahid Alayı'nın Lağvedilmesi ve Çelebi Cemaleddin

Bektaşî Mücahid Alayı lağvedildikten sonra Çelebi Cemaleddin, ilk önce Sivas'a gider. Nisan ayı ortalarında Enver Paşa ve bazı üst düzey Alman subayının Sivas'ta Cemaleddin Çelebi ile görüştüğü, hatta bundan sonra mücadelede bulunmalarına gerek olmadığına dair bir tezkere verdikleri ve kılıç hediye edildiği ifade edilmektedir (Gül, 1984, ss. 188-189; Altınok, 2007, ss. 1015-1016, 1025; Ulusoy, 1986, s. 100). Enver Paşa'nın Çelebi'ye verdiği bu tezkere herhalde ki Ruslarla karşı yapılan mücadelenin bitmesinden değil, Bektaşî Mücahid Alayı'nın düştüğü kötü durumdan ve başarısızlıktan ötürü alayın lağvedilmesi ve bundan dolayı bir nevi Çelebi Cemaleddin'in gönlünü alma amaçlı olmalıdır.

Osmanlı'nın müttefiki Almanya'nın daha doğrusu Alman askeriyesinin bu yöreye olan ilgisi dikkat çekicidir. Nuri Dersimi, Çelebi'nin Erzincan'dayken, bazı Alman subaylarıyla irtibatta olduğunu öne sürmektedir (Dersimi, 1997a, s. 108). Nitekim o dönem 3. Ordu Kurmay Başkanı Alman Yarbay Guze, Erzurum Müstahkem Mevki Komutanı Alman Posselt Paşa ve Bektaşî Mücahid Tabur'larından en azından birinin belli bir süre sorumlusu olan 34. Tümen Komutanı Alman Binbaşı Hunger'dı. Ancak Yarbay Guze anılarında, 24 Şubat 1916'ya kadar 3. Ordu'da hiçbir Alman subayın görev yapmadığını iddia etmektedir (Görgülü, 1993, ss. 112, 113; Alman Yarbay Guze, 2007, s. 68).

Cemaleddin Çelebi Sivas'ta yaklaşık bir buçuk ay kalır ve 1916 yılı Mayıs ayı başlarında memleketi Hacı Bektaş'a (Kırşehir/Nevşehir) geri döner. Hemen ardından Sıtkı Baba ve Sivas'ta mücahid alayının lojistik ihtiyaçlarını tedarik etmek üzere görevlendirilmiş olan Sıtkı Baba'nın oğlu Ali Baki (Gül) Amasya'ya dönerler (Gül, 1984, s. 189). Nitekim Cemaleddin Çelebi'nin Sıtkı Baba'ya vermiş olduğu 20 Mayıs 1916 tarihli takdirname yazısı, o vakit Bektaşî Mücahid Alayı'nın artık tamamıyla dağılmış olduğuna, Sıtkı Baba'nın Sivas'tan ayrıldığına ve Çelebi'nin o günlerde Hacı Bektaş'ta (Kırşehir/Nevşehir) olduğuna işaret etmektedir. Günümüz Türkçesiyle çevirisi şu şekildedir:

"İslam dini ve soyu temiz Osmanlının Allah korusun yok edilmesi için hücum eden düşmanlara karşı kutlu hilafeti koruyan Padişahımızca ilan olunan cihad-ı farza katılmak için tarafımızdan muhibban ve müntesiban-ı tarikat-ı Aliyye-yi Bektaşîye'den ve sadık taraftarlarımızdan gönüllü mücahidin kurulmasına başlanılarak alayımız için verilen sancak-ı şerif ile yeterli derecede adamlarımızdan gönderilmesi, bu yolda gönüllü insanlar toplanmasına başlanmıştır. İşte bu toplanmada son derece gayret ve ilerleme göstererek, gönüllü insanlar gönderilmesinde ve diğer konularda sadakat göstermiş olan Hariz köyünden Tahsin bin Tarsuslu Sıdkî Efendi'nin bu yoldaki hizmetleri cümlemizce beğenilmiş, vatanına, tarikatına, koşulsuz hizmette bulunarak herkesin beğenisini kazanmış olmakla bu takdirname yazıyla kendisine vesika olarak verilmiştir. 7 Mayıs sene 332-1916. Hacı Bektaş-ı Veli Çelebisi Ahmed Cemâleddin. Mühür." (Altınok, 2007, ss. 1015, 1025)

Çelebi Efendi'nin, sağlık sorunlarından dolayı alay komutanlığından ayrılarak geri dönmek zorunda kaldığını iddia edilmektedir. Nitekim birkaç sene sonra kalp yetmezliğinden dolayı tedavi görür. A. Celâlettin Ulusoy, Rusya'nın bütün cephelerde savaşa son vermesi üzerine Çelebi'nin geri döndüğünü iddia etmektedir (Gül, 1984, ss. 188-189; Ulusoy, 1986, s. 100; Altınok, 2007, ss. 1015-1016, 1025). Oysaki Rusların savaşa, 1917 Ekim Devrimi günlerine kadar devam ettikleri unutulmamalıdır. Dolayısıyla bu iddia gerçeği yansıtmamaktadır. Nuri Dersimi, Çelebi Cemaleddin'in kendisine Dersim'de yaşayan aşiretlerin savaşa devam etmemelerinden dolayı duyduğu memnuniyeti bildirdiğini iddia etmektedir (Dersimi, 1997a, ss. 75-77; Dersimi, 1997b, ss. 107-115; Ulusoy, 1986, ss. 100-101). "Böylesi bir açıklamaya Cemaleddin Çelebi neden ihtiyaç duymuştu ya da bu açıklamaya onu ne sürüklemişti? Ayrıca Dersimlilerin destek vermemesinden dolayı kim ya da kimler ne gibi bir fayda sağlayacaktı?" şeklinde sorular akla gelmektedir. Cemaleddin Çelebi'nin o dönemdeki genel tutumundan hareketle, böylesi bir sözün Çelebi'ye ait olmadığı söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Dersim'de yaşayan aşiretlerin mücadelesinin sürmekte olduğunu da eklemek gerekir.

Elimizdeki belgelerden, Çelebi Cemaleddin Efendi'nin bıraktığı ya da sonrasında oluşturulan Erzincan'daki Mücahid Birliği'nin başına Balaban Aşireti lideri Gül Ağa'nın getirildiğini görmekteyiz. Yine bu belgelere dayanarak 1916 yılı Nisan ayından itibaren Gül Ağa'nın Mücahid Birliği lideri olarak görev aldığı görülmektedir (Özgül, 2005, ss. 114-154, 192-224).

Engin Öncüoğlu çalışmasında, Mehmet Ali Balaban'ın kitabına atıfta bulunarak Balabanlılar ve Bektaşî Mücahid Alayı meselesine değinmiştir. Öncüoğlu, Balabanlıların Bektaşî Mücahid Alayı'na verdiği desteği, Alevi-Bektaşîlerin kültürel arka planında bulunduğunu ifade ettiği "Gaziyan-ı Rum" çizgisiyle bağdaştırarak ilginç bir gözlem yapmıştır. Ancak bunun yanı sıra Öncüoğlu, Bektaşî Mücahid Alayı'nın lağvedilmesinden sonraki tarihlerde 3. Ordu ile Balabanlılar arasındaki yazışmaları/belgeleri ve buradaki olayları, Bektaşî Mücahid Alayı ile ilişkilendirme hatasına düşmüş (Öncüoğlu, 2004, ss. 90-93), lakin daha sonra bu hatasını düzeltmiştir (Öncüoğlu, 2016, ss. 93-94).

Sonuç

Sonuç olarak Bektaşî Mücahid Alayı'nın, 1915 yılı sonbaharının sonundan itibaren hazır hale gelip 1916 Nisan ayına kadar süren, görece kısa süreli bir mücadele dönemindeki varlığı söz konusudur. Ali Baki Gül mücahid alayının bir yıla yakın süre Ruslara karşı savaştığını iddia etmektedir (Gül, 1984, ss. 15, 16, 188). Ancak mücahid alayının bir yıla yakın bir süre boyunca çarpışmalarda bulunduğu bilgisi gerçeği yansıtmamaktadır. Doğrudan Bektaşî Mücahid Alayı ile ilgili olarak aktardığımız bilgi ve belgelerden hareketle Bektaşî Mücahid Alayı'nın aslında sadece 1916'nın Ocak ayı ortalarından Şubat ayı ortalarına kadar, yani yaklaşık 1 ay gibi kısa bir süre boyunca fiziksel anlamda mücadele içinde yer aldıklarını saptayabiliyoruz. Alayın hemen sonrasında, ilk önce Erzincan'a sonra Sivas'a geri çekilerek ya da çektirilerek cephe gerisinde bekletildiğini görüyoruz.

Yetersiz askeri eğitim alan bu alayın, yoğun çarpışmaların olduğu dönemde ve çetin kış şartlarında katıldığı Erzurum cephesindeki mücadelelerde katkısının olmadığını düşünmek, elbette ki haksızlık olacaktır. Nitekim 9. ve 11. Kolordu'nun düştüğü zor durumdan kurtarılmasında başarı kaydettiklerini belirtmiştik. Ancak yukarıda ifade edilen dinsel tartışmanın, Dersim ve çevresinde yaşayan Alevi aşiretler üzerinde yarattığı rahatsızlıktan dolayı, yöre Alevileri'nden beklenen mücahid desteği bulunamamış (Dersimi, 1997b, ss. 109-113) ve toplamda 1000 kişilik bir mücahid grubuyla (ki bu alay, özellikle Kırşehir/Nevşehir ve Sivas çevresi Alevileri'nin desteği alarak Erzincan-Dersim'e gelmişti) alelacele ve yeterli eğitim alınmadan mücadelelere dâhil olunmuştur. Nitekim Cemaleddin Çelebi'nin Sıtkı Baba'ya gönderdiği takdirname yazısında, mücahid alayını (ve dolayısıyla bu konuda kendisini), o günlerde yapılan ya da sonrasında yapılması muhtemel bazı eleştirilere karşı, adeta tam ters vurgular yaparak kendini savunmasını manidar buluyoruz. Çelebi bu yazısında, "yeterli miktarda mücahid mevcudu ile" mücadelelere dâhil olunduğunun (Altınok, 2007, ss. 1015, 1016, 1025) altını özellikle çizmekteydi. Böylece yetersiz mücahid topladığını iddia edebileceklere karşı önceden savunmasını yapmış oluyordu.

Bektaşî Mücahid Alayı'na ve Cemaleddin Çelebi'ye oldukça eleştirel yaklaşan Aziz Samih İlter anılarında, Galip Bey'in şikâyetlerinden bahsetmektedir. Galip Bey, Çelebi'nin yoldan geçişi sırasında köylülerin mallarını kendi rızalarıyla Cemaleddin Çelebi'ye verdiklerini söylemekte ve Çelebi'nin bunları başkalarına satıp nakit paraya çevirerek menfaat elde ettiğini iddia etmektedir. Buna ek olarak Aziz Samih İlter, askeri eğitimden yoksun olan bu alayın, kısa bir süre eğitime tâbî tutulduğunu ve mücahidlerin çoğunluğunun bakaya ve firarilerden oluştuğunu iddia etmektedir:

"...Bu alayın [Bektaşî Mücahid Alayı] yürüyüşünü Galip Bey'in şikâyet telgrafları öğretiyordu. Galip Bey, Çelebi Efendi'nin yolda bütün köylülerin mallarını aldığını yazıp duruyordu. Alay Erzurum'a geldi. Çelebi Efendi'ye bir hane tesis edilerek ve erzak gönderilerek istirahat etmesi sağlandı. Galip Efendi'yi dinledik. Çelebi Efendi geçerken bütün köylüler yollara çıkarak koyunlarını,

şığrılarını, mallarını, Çelebi Efendi'ye takdim ediyorlarmış. Çelebi Efendi de bunları alıp diğer yerlere satarak nakit paraya çeviriyormuş. Meselede bir zorlama ve baskı olmayıp hediye olduğuna karar verilerek mesele kapandı. Fakat Çelebi Efendi artık Galip Bey'i istemiyordu. Onu Bektaşî Sabri Bey'le değiştirdik. Askere en fazla muhtaç duyduğumuz zamanda gelen bu alayı hemen talimgâha göndererek talimlere başlattık. Zaten hepsi bakaya, firari ve esnan erbabından olduğundan ordunun malı demektir. Bunları Çelebi Efendi'ye anlattık. Ordu komutanı bir muharebe madalyası verdi. Çelebi Efendi de muhaberenin fazileti, amirlere itaatin farzı hakkında bir nasihatname yazdı. Tekrar asker toplayıp getirmek vaadiyle geri döndü. Bu nasihatname bastırılarak askere dağıtıldı. Zaten daha önce de Enver Paşa, matbu kurşun geçmez muskalar göndermişti! Onlar da dağıtılmıştı. Zannedirim ki askerlerimiz, bizim bu saf inancımıza hayli güldüler." (İlter, 2007, s. 77)

Benzer çerçevede Hacı Bektaş Dergahı'ndaki son Bektaşî Babası Salih Niyazî Baba ve Veliyeddin Çelebi'yle (Veliyeddin Çelebi, Ahmet Cemaleddin Çelebi'nin vefatından sonra yerine postta oturmuştur (Maden, 2013, s. 271). Veliyeddin Çelebi, Ahmet Cemaleddin Çelebi'nin kardeşinin oğludur) ile (muhtemelen tekke ve zaviyelerin kapatılması konusu ortaya çıkmadan, yani 30 Kasım 1925'den kısa bir süre önce) görüşen Mimar Hikmet, Haziran 1928'de Türk Yurdu Dergisi'nin 6. sayısında yayınladığı makalesinde şu cümlelere yer veriyordu: "*Hacı Bektaş Veli Tekkesi en büyük adamların uğradığı bir mahaldir. Bir zamanlar Bektaşîlere büyük ehemmiyet verirlermiş. Bunun son misalini Harb-i Umumi'de (Birinci Dünya Savaşı'nda) görmüştük. Mücahidin Bektaşîyye Alayı adeta siyasi bir vaziyeti haizdi. Nerede asker kaçağı, eşkiya varsa bu alaya iştirak eder ve bu suretle vazifelerinden kaçarlardı.*" (Mimar Hikmet, 2000, ss. 106-118; Ulusoy, 1986, s. 102; Şapolyo, 2006, s. 373) Hülya Küçük de çalışmasında, Mimar Hikmet'i ve bir belgeyi kaynak göstererek Bektaşî Mücahid Alayı içinde suçlarından muaf sayılmaları vaadiyle alaya katılan bazı mahkûmların olduğunu ifade etmektedir (Küçük, 2003, ss. 102-103).

Farklı kaynaklardan hareketle ortaya konan eleştiriler ve değerlendirmelerden görüleceği üzere, alayın yapılandırılmasında belli zafiyetlerin olduğu ve bu olumsuzlukların beraberinde birtakım aksaklıklar yarattığı da gözden kaçmamaktadır.⁴³

Kaynaklar / References

- Akar, H. (1999). *Dersim'den Portreler*, Kalan Yayını.
- Alman Yarbay Guze. (2007). *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'ndeki Muharebeler*, çev. Hakkı Akoğuz, haz. Alev Keskin, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını.
- Altınok, B. Y. (2007). "Çelebi Cemaleddin ile Veliyeddin Efendi'nin Kurtuluş Savaşı ve Mustafa Kemal Hakkında Alevilere Gönderdiği Beyannameler ve Orijinal Metinleri", 2. *Uluslararası*

43 Hülya Küçük ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve Şubat-Mart 1916 tarihlerinde gönderilmiş Bektaşî Mücahid Alayı ile ilgili 2 adet belgeyi de çalışmasında yer vermiştir. Hülya Küçük çalışmasının sonuç kısmında 1920 yılında Yozgat Çapanoğlu ve Dersim ayaklanmalarının bastırılması konusunda Bektaşî Mücahid Alayı'ndan yararlandığını iddia etmektedir. Bu iddia, herhangi bir bilgiye dayanmamakta ve gerçeği yansıtmamaktadır (Küçük, 2003, ss. 179, 269-271). Nitekim adı geçen alay, en geç Mayıs 1916'dan sonra ortadan kalkmıştır. Hülya Küçük, son eserinde Bektaşî Mücahid Alayı ile ilgili 3 belgeden bahseder (Küçük, 2019, ss. 129, 130).

Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı, 2. Cilt, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, ss. 1001-1032.

- Altınok, B. Y. (2022). *Sıdkî Baba Dîvânı*, Dörtkapı Yayını.
- Arif Cemil. (1997). *I. Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa*, Arba Yayını.
- ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-10.
- ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-21.
- ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-3.
- ATASE Arşivi: Kls. 4200, H-2, F. 1-9.
- ATASE Arşivi: No. 4/3671, Kls. 2950, H-28 F. 1-15.
- ATASE Arşivi: No. 4/3671, Kls. 2950, H-28 F. 1-49.
- ATASE Arşivi: No. 4/3671, Kls. 2950, H-29, F.1.
- Baha Sait Bey. (1995). *İttihat-Terakki'nin Alevilik Bektaşilik Araştırması*, haz. Nejat Birdoğan, Berfin Yayınları.
- Birdoğan, N. (1992). *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, Alev Yayını.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3. Ordu Harekâtı*, Cilt I-II, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, 1993.
- Birinci Dünya Savaşında Erzincan ve Dolaylarında Cereyan Eden Türk-Rus Muharebeleri*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, 1982.
- BOA, DH. KMS, 23/36.
- BOA, DH. ŞFR, 469/73.
- BOA, DH. ŞFR, 666/110.
- BOA, DH.İD, 98/41.
- BOA, DH.KMS, 34/19.
- BOA, DH.MUİ, 2-3/14.
- BOA, DH.MUİ, 31-2/12.
- BOA, DH.MUİ, 77-2/1.
- BOA, İ. HB, 170/32.
- Cemalettin Çelebi. (1996). *Çelebi Cemalettin Savunması (Müdafaa)*, haz. Nejat Birdoğan, Berfin Yayını, İstanbul.
- Cumhuriyet'in Aile Albümleri*, ed. Oya Baydar-Feride Çiçekoğlu, Tarih Vakfı Yayını, 1998.
- Demirel, Y. (2006). *Pulutlu Halil Efendi Hayatı ve Hatıraları*, Manas Yayıncılık.
- Dersimi, N. (1997a). *Hatıratım*, Doz Yayını.
- Dersimi, N. (1997b). *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Doz Yayını.
- Dersim-Jandarma Genel Komutanlığı'nın Raporu*, Kaynak Yayınları, 1998.
- Dikme, P. A. (2002). *Dersim Karanlığını Aydınlatalım*.
- Fırat, M. Ş. (1983). *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Görgülü, İ. (1993). *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Gül, M. (1984). *Halk Ozanı Sıdkî Baba – Hayatı ve Şiirleri*.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Enver_Paşa, Erişim Tarihi 20.03.2023.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Halet_Sağiroğlu, Erişim Tarihi 20.03.2023.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmed_Said_Paşa, Erişim Tarihi 30.03.2023.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Emin_Koral, Erişim Tarihi 20.03.2023.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Talat_Paşa, Erişim Tarihi 20.03.2023.
<https://www.afsinagcasar.com/koyanilari/rizadede/rizaindex.htm>, Erişim Tarihi 12.11.2008.

- <https://www.biyografya.com/biyografi/24128>, Erişim Tarihi 20.03,2023.
- <https://www.deyisler- nefesler.com/ahmet-cemalettin-celebi/>, Erişim Tarihi 31.08.2022.
- I. Dünya Savaşında Erzincan ve Dolaylarında Cereyan Eden Türk-Rus Muharebeleri, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, Ankara 1982.
- İlter, A. S. (2007). *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi Hatıraları*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını.
- Kansu, M. M. (1988). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Kaymakam Şerif Bey. (1998). *Kaymakam Şerif Bey'in Anıları-Sarıkamış*, haz. Murat Çulcu, Arba Yayını.
- Küçük, H. (2002). *The Role of Bektashis in Turkey's National Struggle*, Brill Academic.
- Küçük, H. (2003). *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, Kitap Yayınevi.
- Küçük, H. (2019). *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklal Harbi'nde Mevleviler ve Bektaşiler*, Nefes Yayını.
- Maden, F. (2013). *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, TTK.
- Mısıroğlu, K. (1992). *Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücahidler*, Sebil Yayınevi.
- Mimar Hikmet. (2000). "Bektaşilik ve Son Bektaşiler", çev. Ahmet Hezarfen, *Yol Dergisi*, Sayı 5, s.106-118.
- Onarlı, İ. (1998). "Mineyik Dedeler Kurultayı", *Cem Dergisi*, Sayı 79, s.48-50.
- Onarlı, İ. (2001). "Mineyik Dedeler Kurultayı ve Bazı Gerçekler", *Yol Dergisi*, Sayı 9, Ocak-Şubat, s.74-83.
- Onarlı, İ. (2001). *Şeyh Hasan Aşireti-Anayurt'tan Anadolu'ya*, Aydıuşu Yayınları.
- Önal, S. (2003). *Hüsrev Gerede'nin Anıları-Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler*, Literatür Yayınları.
- Öncüoğlu, E. (2004). *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusundaki Gönüllü Tarikat Alayları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Öncüoğlu, E. (2016). "Tasavvufta Askerlik Makamı", *Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu*, Kırıkkale Üniversitesi Yayını, s.93, 94.
- Özcan, M. (2002). *Öyküleriyle Dersim Ağıtları-1*, Kalan Yayını.
- Özgül, V. (2005). *Dimetoka'dan Erzincan'a Bir Alevi Aşiret: Balabanlılar*, Pan Yayıncılık.
- Özgül, V. (2006). "Bektaşî Mücahit Alayı ve Balabanlılar", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 151, s.52-58.
- Sabis, A. İ. (1992). *Harp Hatıralarım-Birinci Cihan Harbi*, Cilt II, Nehir Yayını.
- Sağlam, T. (1941). *Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet*, Genelkurmay Başkanlığı Yayını.
- Sarıkoyuncu, A. (2002). *Milli Mücadele'de Din Adamları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.
- Sunguroğlu, İ. (1958). *Harput Yollarında*, Cilt I, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayını.
- Şahin, E. (1987). *Erzincan Tarihi*, Cilt II, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yayını.
- Şapolyo, E. B. (2006). *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Elif Kitabevi Yayını.
- Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye'de Siyasal Partiler (İttihat ve Terakki)*, Cilt III, Hürriyet Vakfı Yayını.
- Ulusoy, A. C. (1986). *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu*.
- Yalgın, E. (2016). *Dersim'in Gizemli Tarihi-2*, Fam Yayını.